Obilježja počinitelja seksualnih delikata

Lukšić, Manuela

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:313117

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Repository / Repozitorij:

Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko–rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Obilježja počinitelja seksualnih delikata

Manuela Lukšić

Zagreb, travanj, 2016.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko–rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Obilježja počinitelja seksualnih delikata

Studentica:
Manuela Lukšić

Mentorica:
doc.dr.sc. Martina Lotar Rihtarić

Zagreb, travanj, 2016.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad „Obilježja počinitelja seksualnih delikata“ i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Manuela Lukšić

Zagreb, travanj, 2016.

Sadržaj

1. UVOD 3
   1.1 Definicija i zakonski okvir seksualnog nasilja 4
   1.2 Teorije seksualnih delikata 6
   1.3 Kazneno djelo silovanja 10
      1.3.1 Oblici silovanja 10
      1.3.2 Profili silovatelja 12
   1.4 Kazneno djelo spolnog iskorištavanja djece 14
      1.4.1 Oblici kaznenog djela spolnog iskorištavanja djece 14
      1.4.2 Tipologija pedofilije 15
   1.5 Obilježja počinitelja seksualnih delikata 16
   1.6 Recidivizam 19
   1.7 Impulzivnost, avanturizam i empatija 20
      1.7.1 Impulzivnost i avanturizam 21
      1.7.2 Empatija 22
   1.8 Incidencija seksualnih delikata 24
      1.8.1 Incidencija seksualnih delikata u RH 24
      1.8.2 Incidencija seksualnih delikata u SAD-u i Velikoj Britaniji 29
2. CILJEVI, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA 30
3. METODOLOGIJA 30
   3.1 Uzorak ispitanika 30
   3.2 Postupak 31
   3.3 Mjerni instrumenti 32
4. REZULTATI I RASPRAVA 33
   4.1 Obilježja kaznenog djela i nekih osobina ličnosti počinitelja seksualnih delikata 33
   4.2 Razlike u osobinama ličnosti između počinitelja silovanja i počinitelja seksualnog odnošaja s djetetom 39
   4.3 Ograničenja i znanstveni i praktični doprinosi istraživanja 41
5. ZAKLJUČAK 43
6. LITERATURA 44

Obilježja počinitelja seksualnih delikata

Studentica: Manuela Lukšić

Mentorica: doc.dr.sc. Martina Lotar Rihtarić

Komentorica: izv.prof.dr.sc. Anita Jandrić Nišević

Program/modul: Socijalna pedagogija/odrasli

Sažetak rada

Seksualne delikte ubrajamo u skupinu teških kaznenih djelakoja ostavljaju ozbiljne posljedice za žrtve, stoga je iznimno važan učinkoviti preventivni i tretmanski rad s počiniteljima. Kako bi stručnjaci što uspješnije odgovorili na tretmanske potrebe počinitelja seksualnih delikata, važno je upoznati samu pojavu seksualnog nasilja i obilježja počinitelja seksualnih delikata. Cilj ovog istraživanja je utvrditi individualna i kriminogena obilježja osuđenih počinitelja seksualnih delikata. Specifični ciljevi odnose se na opisivanje obilježja kaznenog djela i nekih osobina ličnosti počinitelja seksualnih kaznenih djela i ispitivanje razlika u impulzivnosti, avanturizmu i empatiji između počinitelja silovanja i počinitelja seksualnog odnošaja s djetetom. Istraživanje je provedeno na uzorku od 83 počinitelja seksualnih delikata kod kojih je 2013. godine provedena dijagnostička obrada u Centru za dijagnostiku u Zagrebu. Podatci potrebni za istraživanje su preuzeti iz osobnika zatvorenika, među kojima su i rezultati na Eysenckovim upitnikom impulzivnosti (IVE) kojim se mjeri Impulzivnost, Avanturizam i Empatija

Rezultati provedenog istraživanja pokazali su kako je u osnovi počinjenog kaznenog djela seksualnih počinitelja najviše zastupljen motiv zadovoljenja seksualnih potreba. S obzirom na kritičnost prema počinjenom kaznenom djelu, najveći broj počinitelja se može svrstati u kategoriju nekritičnih.Prema rezultatima ovog istraživanja, počinitelji seksualnih delikata se prikazujuneznantno više empatičnima te manje sklonima impulzivnosti i avanturizmu od opće populacije. Isto tako, rezultati pokazuju da je avanturizam nisko pozitivno povezan s impulzivnošću i empatijom. Nije utvrđeno postojanje značajne korelacije između impulzivnosti i empatije. Između počinitelja kaznenog djela silovanja i počinitelja seksualnog odnošaja s djetetom nije utvrđena statistički značajna razlika u impulzivnosti, avanturizmu ni empatiji.

Ključne riječi: *seksualni delikti, počinitelji seksualnih delikata, osobine ličnosti, osobine kaznenog djela.*

CHARACTERISTICS OF SEXUAL OFFENDERS

SUMMARY

Sexual offenses are categorized as serious offenses which cause severe damage to victims, so it is extremely important to conduct effective preventive and treatment work with the perpetrators of such offenses. For enabling experts to create successfull treatment programs for sex offenders it is important to know the very phenomenon of sexual violence and characteristics of sex offenders. The aim of this study was to determine the individual and the criminogenic characteristics of convicted sex offenders. Specific goals were to describe the characteristics of the crime and some personality traits of perpetrators of sexual offenses, and also testing the differences in impulsivity, adventurism and empathy between perpetrators of rape and perpetrators of sexual intercourse with child. The study was conducted on a sample of 83 sex offenders which were subjected to diagnostic process at the Center for diagnostics in Zagreb during 2013. The data are taken from the personal file of prisoners, including the results of the questionnaire Eysenck impulsivity (IVE), which measures Impulsivity, Adventurism and Empathy.

Results of this study showed that the predominant motive for commiting of sexual offenses in our sample was satisfying sexual needs. With regard to the criticism of the crime committed, the largest number of perpetrators can be categorized as non-critical.. In this study the perpetrators of sexual offenses presented themselves as a slightly more empathetic and less impulsive and adventurous than the general population. Also, the results show that convicted sex offenders who are more adventurous have a higher impulsivity and higher empathy. No evidence of significant correlation between impulsivity and empathy was found. Also, no significant differences in impulsivity, adventurism and empathy between the perpetrator of rape and perpetrators of sexual intercourse with a child were found.

Keywords*: sexual offenses, perpetrators of sexual offenses, personality traits, characteristics of the offense.*

1. UVOD

Zašto ljudi čine kaznena djela? Ovo je jedno od pitanja koja često postavljaju i laici, a posebno stručnjaci iz humanističkih i društvenih područja. Dosada su postignuti značajni znanstveni napori koji su usmjereni na dobivanje jasnije slike o kriminalitetu i njegovim obilježjima. Seksualni delikti i počinitelji kaznenih djela ove skupine čine područje koje pobuđuje posebno veliko zanimanje kod opće populacije i stručnjaka koji se bave ovom temom. S obzirom da su kaznena djela iz skupine seksualnih delikata veoma složena i delikatna, a sami počinitelji stigmatizirani, važno je usmjeriti značajan napor za upoznavanje pojave seksualnog nasilja i počinitelja istog. Naime, samim time će se omogućiti učinkovitije preventivno i tretmansko djelovanje od strane stručnjaka, ali i pokušati utjecati na smanjenje stigmatizacije od strane javnosti. Tema seksualnog nasilja je uvijek aktualna, no zasad, još nedovoljno znanstveno obrađena. Stoga se ovaj rad bavi istraživanjem obilježja počinjenog kaznenog djela i osobinama ličnosti počinitelja seksualnih delikata te predstavlja mali doprinos boljem poznavanju ove kompleksne pojave.

1.1 Definicija i zakonski okvir seksualnog nasilja

Za početak, važno je definirati seksualne delikte, odnosno seksualno nasilje, koje se smatra jednim od najtežih oblika kršenja ljudskih prava. Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji seksualno nasilje je definirano kao *„bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar ili prijedlog usmjeren protiv osobe i njezine seksualnosti, koji može počiniti druga osoba bez obzira na odnos sa žrtvom ili situaciju u kojoj se nalaze“* (WHO, 2002; prema Radačić, 2014:12).

Definicija Priručnika za procjenu rizika od seksualnog zlostavljanja je nešto opširnija. Tako je prema njoj seksualno nasilje određeno kao „*ostvaren, pokušan ili prijeteći seksualni kontakt s osobom koja ne pristaje na taj kontakt ili nije u mogućnosti dati svoj pristanak“*(Douglas, Webster, Ogloff, Hart, 1997; prema Koić i Mužinić, 2003:27). Prvi element ove definicije se tiče prirode samog čina, odnosno seksualnog kontakta koji se odnosi na seksualno zlostavljanje (npr. silovanje, seksualno diranje), komunikacije seksualne prirode (npr. ekshibicionizam, distribucija pornografije) i kršenja prava vlasništva u seksualne svrhe (npr. voajerizam). Drugi se element odnosi na žrtve djela, koje su u većini slučajeva svjesne čina koji je nad njima počinjen, ali ne pristaju na taj čin. To bi značilo da je seksualni kontakt prisilan. U drugim pak slučajevima žrtve se mogu slagati s činom ali nisu u mogućnosti dati svoj pristanak (legalni, pravi pristanak) zbog dobi ili mentalnih deficita. Uz navedeno, neke žrtve nisu u mogućnosti dati svoj pristanka zbog toga što nisu svjesne čina koji se nad njima vrši (žrtve voajerizma).

Kada govorimo o počiniteljima seksualnih delikata, važno je znati na koja kaznena djela se navedeno odnosi. U ovom će se poglavlju pružiti pregled kaznenih djela koja ulaze u ovu skupinu prema Kaznenom zakonu Republike Hrvatske, iz 1998. godine i prema novom iz 2011.godine. Prema Kaznenom zakonu iz 1998. godine seksualni delikti su obuhvaćeni kroz Glavu četrnaestu (XIV.) pod nazivom Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog čudoređa, a odnose se na članke 188. do 198. Kaznena djela definirana ovom Glavom su slijedeća: Silovanje (čl. 188.), Spolni odnošaj s nemoćnom osobom (čl. 189.), Prisila na spolni odnošaj (čl. 190.), Spolni odnošaj zlouporabom položaja (čl. 191.), Spolni odnošaj s djetetom (čl. 192.), Bludne radnje (čl. 193.), Zadovoljenje pohote pred djetetom ili maloljetnom osobom (čl. 194.), Podvođenje (čl. 195.), Iskorištavanje djece ili maloljetnih osoba za

pornografiju (čl. 196.), Upoznavanje djece s pornografijom (čl. 197.), Dječja pornografija na računalnom sustavu ili mreži (čl. 197.a) i Rodoskvrnuće (čl. 198.).

Što se tiče novog Kaznenog zakona, koji je stupio na snagu 1. siječnja 2013., on donosi neke promjene, a najznačajnije su: promjena naziva, premještanje seksualnih delikata protiv djece u zasebnu glavu te redefiniranje kaznenih djela koja štite od nedobrovoljnih spolnih radnji. Glava šesnaesta (XVI.) pod nazivom Kaznena djela protiv spolne slobode, obuhvaća članke 152. do 157., odnosno Spolni odnošaj bez pristanka (čl. 152.), Silovanje (čl. 153.), Teška kaznena djela protiv spolne slobode (čl. 154.), Bludne radnje (čl. 155.), Spolno uznemiravanje (čl. 156.) te Prostituciju (čl. 157). Važno je spomenuti kako u odnosu na kaznena djela koja štite od nedobrovoljnih spolnih odnošaja i izjednačenih radnji; silovanje, spolni odnošaj bez pristanka i teška kaznena djela protiv spolne slobode, radnja je proširena tako da je eksplicitno kriminalizirano i navođenje druge osobe da bez svog pristanka s trećom osobom izrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju ili da bez svog pristanka nad samom sobom izvrši sa spolnim odnošajem izjednačenu spolnu radnju. Glava sedamnaesta (XVII.), pod nazivom Kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, uključuje članke 158. do 166., a navedeni su Spolna zlouporaba djeteta mlađeg od petnaest godina (čl. 158.), Spolna zlouporaba djeteta starijeg od petnaest godina (čl. 159.), Zadovoljenje pohote pred djetetom mlađim od petnaest godina (čl. 160.), Mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba (čl. 161.), Podvođenje djeteta (čl. 162.), Iskorištavanje djece za pornografiju (čl. 163.), Iskorištavanje djece za pornografske predstave (čl. 164.), Upoznavanje djece s pornografijom (čl. 165.) i Teška kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta (čl. 166.). Važno je naglasiti kako je kazneno djelo spolnog odnošaja bez pristanka novina u Kaznenom zakonu, odnosno uvedeno je 2011. godine. U Kaznenom zakonu za ovo djelo u članku 152. stavak 1. je navedeno slijedeće (Kazneni zakon, čl. 152. NN 125/11, 144/12): „*Tko s drugom osobom bez njezinog pristanka izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju ili navede drugu osobu da bez svog pristanka s trećom osobom izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju ili da bez svog pristanka nad samom sobom izvrši sa spolnim odnošajem izjednačenu spolnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina"*.Isto tako, Kazneni zakon definira postojanje pristanka u slučaju ako je „*osoba svojom voljom odlučila stupiti u spolni odnošaj ili s njime izjednačenu spolnu radnju i bila je sposobna donijeti i izraziti takvu odluku. Smatra se da takvog pristanka nema osobito ako je spolni odnošaj ili s njime izjednačena spolna radnja izvršena uz uporabu prijetnje, prijevare, zlouporabom položaja prema osobi koja se prema počinitelju nalazi u odnosu*

zavisnosti, iskorištavanjem stanja osobe zbog kojeg ona nije bila sposobna izraziti svoje odbijanje, ili nad osobom kojoj je protupravno oduzeta sloboda". Uz ovo kazneno djelo, važno je definirati i kazneno djelo silovanja (čl. 153), koje je u zakonu opisano na slijedeći način: „*Tko djelo iz članka 152. stavka 1. ovoga Zakona počini uporabom sile ili prijetnje da će izravno napasti na život ili tijelo silovane ili druge osobe, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina"*.

Uz prethodno opisana dva članka, važan je i članak 154. Teška kaznena djela protiv spolne slobode, a riječ je o slučajevima u kojima su kazneno djelo silovanja i kazneno djelo spolnog odnošaja bez pristanka počinjeni u ovim okolnostima: prema bliskoj osobi, prema žrtvi posebnoj ranjivoj zbog njene dobi, bolesti, ovisnosti, trudnoće, invaliditeta, teške tjelesne ili duševne smetnje, na osobito okrutan ili ponižavajući način, iz mržnje, zajedno s jednim ili više počinitelja pri čemu je prema istoj osobi izvršeno više spolnih odnošaja ili s njim izjednačenih spolnih radnji, uz uporabu oružja ili opasnog oruđa te na način da je silovana osoba teško tjelesno ozlijeđena ili je ostala trudna ili je umrla.

Osim svega navedenog, promjene se odnose i na trajanje kazni za ova kaznena djela, u pojedinim slučajevima i smanjenja istih. Naime, u odnosu na "stari" Kazneni zakon iz 1998., minimalna kazna za silovanje smanjena je s tri na jednu godinu. Za osnovno kazneno djelo spolnog odnošaja bez pristanka, predviđa se kazna od šest mjeseci do pet godina, a za njegov kvalificirani oblik jedna do deset godina. Za kvalificirane oblike silovanja, predviđena je kazna zatvora od tri do petnaest godina, a minimum od pet godina odnosi se samo na slučaj smrti žrtve kao posljedice djela (Radačić, 2014).

1.2 Teorije seksualnih delikata

Teorije o seksualnim deliktima zauzimaju vrlo važno mjesto u bavljenju ovom problematikom, s obzirom da se njima pokušava odgovoriti na pitanja o počinitelju i načinu činjenja kaznenog djela, koji su predisponirajući faktori spolnog zlostavljanja, faktori rizika i sl. Navedeno pomaže u razvoju instrumentarija za procjenu počinitelja, ali i za razvoj programa, kako preventivnih, tako i tretmanskih. Ciljevi teorija o seksualnim deliktima

odnose se na sveobuhvatno i realistično objašnjenje kako je i iz kojih razloga netko počinio seksualni delikt, koji čimbenici mogu dovesti do recidiva, kako se i na koje od tih čimbenika može djelovati da bi se zaustavilo recidivirajuće ponašanje. Tako se teorije seksualnih delikata mogu podijeliti (Ward i sur., 2006; prema Mužinić i Vukota, 2010) na teorije prve razine-multifaktorske, zatim na teorije druge razine-jednofaktorske te na teorije treće razine-deskriptivni modeli i tretmanske teorije. U ovom radu će biti opisane dvije multifaktorske teorije; integrirana teorija Marshalla i Barbareeja te model staza Warda i Siegerta s obzirom da se na njima temelji većina programa koji se provode u svijetu, ali i u Hrvatskoj.

Marshallova i Barbareejeva integrirana teorija (1990; prema Mužinić i Vukota, 2010) je kompleksna i dinamična te, s obzirom da je multifaktorska, obuhvaća biološke, psihološke, socijalne, kulturalne i situacijske čimbenike. Sa stajališta ove teorije, rani razvoj ima ključno značenje za kreiranje ranjivosti za činjenje seksualnih delikata, iako se ne smiju zaboraviti i situacijske varijable koje imaju značajnu ulogu kao okidači seksualnih kaznenih djela. Čimbenici ranjivosti u mladoj fazi razvoja su nesigurna privrženost, nisko samopoštovanje, neadekvatne interpersonalne vještine i vještine rješavanja problema. Kao najvažniji razvojni zadatak za muške adolescente navodi se učenje razlikovanja, tj. odvajanja agresivnih i seksualnih impulsate stjecanje sposobnosti kontrole agresivnih impulsa tijekom seksualnih aktivnosti, dok prethodno navedeni čimbenici ranjivosti taj proces mogu uvelike otežavati. U integriranoj teoriji kao uzročni čimbenici počinjenja seksualnih delikata se navode biološki procesi, razvojna iskustva, kulturne norme, stavovi o seksu i spolnim ulogama te psihološka ranjivost koja proizlazi iz tih čimbenika. Biološki čimbenici omogućuju i usmjeravaju muškarca na učenje i usvajanje adekvatnog razlikovanja spolnosti i agresivnosti te učenje inhibiranja agresivnosti u seksualnom kontekstu. Teško je u biološkom smislu razdvojiti agresivnost i spolnost, jer i sami njihovi neurološki kanali imaju puno toga zajedničkog, kao primjerice testosteron, koji aktivira i spolnost i agresivnost. S obzirom na snažnu aktivacijsku snagu testosterona u doba puberteta, ono se ističe kao ključno razdoblje za razvoj socijalno prilagođenog ponašanja i to procesom učenja. Razvojna iskustva su također jedan od ključnih uzročnih čimbenika. Ako je u razvojnoj fazi pojedinca tijekom djetinjstva i adolescencije, prevladavao proturječan i nasilan stil odgoja, s prisutnošću negativnih iskustava i spolnog zlostavljanja, može se razviti nesigurna privrženost. Isto tako, problematične veze s roditeljima u ranoj mladosti mogu utjecati na nisku razinu samopoštovanja, slabo razvijene društvene vještine te nizak stupanj empatije što vodi ka tome da takvim osobama kao odraslima nedostaje mogućnost da održe bliskost u partnerskim odnosima. Tako Marshall i

Barbaree konstatiraju kako agresivne seksualne počinitelje vodi potreba za bliskošću i nadilaženjem emocionalne usamljenosti, a ne potreba za seksom. Uz prethodno navedene čimbenike, važno je istaknuti i socijalno kulturalni kontekst koji utječe na razvoj stavova, učenje o spolnim ulogama i prihvatljivom seksualnom ponašanju. Roditelji, a kasnije vršnjaci i mediji imaju snažan utjecaj na razvoj stavova i uvjerenja, kako općenito, tako i u pogledu spolnosti. Tako se nasilna pornografija ističe kao važna u etiologiji seksualne agresivnosti te pritom, nasilje kao komponenta takve pornografije, ima veći utjecaj nego seksualna komponenta. Naposljetku, situacijski čimbenici zauzimaju važnu poziciju kao okidači seksualnog nasilja, a među njih autori ubrajaju alkohol, kao dezinhibitor, i bijes, koji smanjuje oklijevanje prema seksualnoj agresivnosti. Sažimajući navedeno, čimbenici ranjivosti potječu iz djetinjstva, spajaju se s opisanim socijalnim i biološkim procesima i u interakciji sa situacijskim dezinhibitorima (konzumacija psihoaktivnih tvari, emocionalno stanje) mogu uzrokovati seksualni delikt. Važno je naglasiti da što je pojedinac ranjiviji za počinjenje delikta, to su potrebni manje intenzivni situacijski stresori da bi se kazneno djelo ostvarilo. Prema Marshallu i Barbareeju, faktori ranjivosti smanjuju mogućnosti i šanse mlade osobe da zadovolji svoje potrebe za intimnošću, bliskošću i seksom na prosocijalna način, što kod takvog pojedinca implicira porast ideja koje naglašavaju mušku dominaciju i uporabu taktika prisile. Stoga, ako se ovakvom muškarcu pruži prilika za počinjenjem delikta, on će ga vrlo vjerojatno i počiniti (Hulme i Middleton, 2013).

Zaključno s ovim djelom, važno je još spomenuti kognitivne distorzije koje služe održavanju i opravdanju seksualnog delinkventnog ponašanja, a kod seksualnih delinkvenata je najčešće riječ o poricanju i minimalizaciji. Poricanje odgovornosti se odnosi na pokušaj preusmjeravanja odgovornosti na drugu osobu, najčešće žrtvu, na neko stanje kao što je akutna intoksikacija ili pak na prošla iskustva, primjerice seksualno zlostavljanje te ono može biti potpuno ili djelomično. Minimalizacija se najčešće odnosi na umanjivanje težine počinjenog djela, odgovornosti i štete nanesene žrtvi. Uz ove kognitivne distorzije, seksualni počinitelji koriste i pretjerane generalizacije, etiketiranje, personalizaciju, dihotomno mišljenje i dr. kao bi održali svoje nepoželjno ponašanje (Marshall i Barbaree, 1990; prema Mužinić i Vukota, 2010).

Ward i Siegert (2006; premaMužinić i Vukota, 2010) su na temelju nekih elemenata iz prethodno opisane integrirane teorije konstruirali svoj model staza, koji je također multifaktorska teorija, usmjerena prije svega na delikte na štetu djece. Tako oni probleme koji se učestalo nalaze kod ovih počinitelja svrstavaju u četiri klastera: problemi u prepoznavanju i

kontroli emocionalnih stanja, zatim socijalna izolacija i nezadovoljstvo, kognitivne distorzije koje podupiru delikte i devijantne seksualne fantazije i uzbuđenja. Ovi problemi proizlaze iz interakcije četiri ključna čimbenika ranjivosti, a to su nedostatak bliskosti, odnosno nesigurna privrženost, devijantan seksualni skript, poremećaj emocionalne regulacije te kognitivne distorzije. Autori sugeriraju da pojedinac svoja znanja iz ranog djetinjstva organizira u pet implicitnih teorija koje mu pomažu u razumijevanju svijeta. Prva teorija je da su djeca seksualna bića, što podrazumijeva da ona posjeduju seksualne potrebe i želje. Druga teorija je priroda štete, prema kojoj seks sam po sebi ne nanosi štetu drugoj osobi, odnosno žrtva nije ozlijeđena. Sljedeća teorija je pravo na druge, ja imam pravo, točnije, neki ljudi su superiorniji u odnosu na druge. Svijet je opasno mjesto je teorija u kojoj je temeljno uvjerenje da će se drugi ponašati grubo i zlostavljački prema počinitelju da bi ostvarili svoje interese. Posljednja teorija je nekontrolirani svijet, odnosno nemogućnost kontroliranja nagona i potrebe, koja implicira kako su osobnost i seksualne preferencije nepromjenjive te kako nije moguće kontrolirati njihovo izražavanje. Prema implicitnim teorijama neki pojedinci misle o sebi, drugima i svijetu na način koji ih čini ranjivim za seksualno zlostavljanje. U modelu staza primarni uzročni mehanizam je disfunkcionalan te regrutira druge tipove mehanizama da bi proizveli simptome karakteristične za seksualne zlostavljače djece.

Osim ovih opisanih teorija, važno je spomenuti i one koje navodi Becker (1994), a koje se odnose isključivo na počinitelje seksualnih djela na štetu djece. Naime, ona smatra kako ne postoji jedan uzročni čimbenik za činjenje ove skupine kaznenih djela, već brojni čimbenici koji su međusobno isprepleteni u puteve koji vode do razvoja privlačnosti kod odrasle osobe spram djeteta. Za biološke čimbenike se pretpostavlja kako su oni uzročnici u samom razvoju devijantnog seksualnog obrasca, s obzirom da visoka razina muških spolnih hormona testosterona može doprinijeti neadekvatnom seksualnom ponašanju te se ovim bave biološke teorije. S druge strane, psihoanalitičke i psihodinamičke teorije smatraju kako proživljene traume i konflikti u ranom djetinjstvu mogu uzrokovati devijantno seksualno ponašanje. Teorije učenja navode kako se seksualno uzbuđenje razvija kada pojedinac bude zainteresiran za seksualno ponašanje koje je zatim ojačano seksualnim fantazijama i masturbacijom te se to najčešće pojavi tijekom razdoblja puberteta.

Finkelhor (1984; prema Becker, 1994) smatra kako su potrebna četiri ključna prediktora prije nego što se fantazije pedofila pretvore u akciju. Prvi je da odrasla osoba kroz odnos s djetetom doživljava emocionalno zadovoljstvo, kao drugi prediktor navodi fiziološku reakciju

odrasle osobe prema djetetu, primjerice, erekciju. Kao treći prediktor se ističe činjenica da je pojedinac neuspješan u ostvarivanju odnosa sa odraslom osobom u kojoj će ostvariti svoje emocionalne i seksualne potrebe, a posljednji je taj da individua može biti neadekvatne samokontrole ili pak konzumirati psihoaktivna sredstva koja smanjuju inhibiciju. No, pritom je važno naglasiti kako se psihoakivna sredstva ne smatraju uzročnim faktorom činjenja delikta, već mogu djelovati kao okidač ili kao sredstvo ohrabrenja da se nešto učini.

Mamula (2011) navodi tri kategorije čimbenike koji povećavaju vjerojatnost da će netko počiniti seksualno nasilje (osobito prema ženama). Prvu kategoriju čine osobni faktori koji uključuju spol, zloupotrebu sredstava ovisnosti, negativne i hostilne stavove prema ženama, nasilne seksualne fantazije, vjerovanja koja podržavaju seksualno nasilje, impulzivne i antisocijalne osobine. Obiteljski faktori uključuju patrijarhalni odgoj sa jasnom rodnom podjelom i rigidnim rodnim ulogama, prisutnost različitih oblika nasilja u obitelji, nedostatak međusobne podrške i topline. Društveni faktori uključuju socijalne norme koje podržavaju rodnu nejednakost i nasilje prema ženama, mušku superiornost nad ženama, zatim siromaštvo, krizne situacije (primjerice rat), neadekvatan sustav prijavljivanja i kažnjavanja nasilja, visoku razinu nasilja u društvu, kao i nepostojanje jasnih politika i procedura u sankcioniranju seksualnog nasilja i pružanja pomoći žrtvama.

1.3 Kazneno djelo silovanja

1.3.1 Oblici silovanja

Za početak, zanimljivo je spomenuti kako je silovanje drugi najistraživaniji oblik kaznenog djela, odmah nakon ubojstva (Dowden, Bennell i Bloomfield, 2007; prema Beauregard, 2010).

Pregl (1995; prema Žarković Palijan i Kovačević, 2001) navodi četiri oblika silovanja. Prvi oblik su masovna silovanja prilikom vojnih djelovanja kod kojih je uzrok takvog čina pojačavanje osjećaja moći kao način demoraliziranja neprijatelja i rasterećenje vlastite agresivne napetosti. Kao drugi oblik se navode silovanja koja grupno počine mladi, koja se

objašnjavaju generalnim povećanjem nasilja među mladima. Treći oblik se odnosi na silovanja u kojima su počinitelji muškarci koji doživljavaju seksualno uzbuđenje samo kad su nasilni. Kod njih je riječ o devijantnim smetnjama seksualnog ponašanja te su duševne specifičnosti ove skupine silovatelja vrlo komplicirane, a posljedice teške, no srećom, takvih osoba je vrlo malo. I posljednja skupina se odnosi na posebne vrste silovanja, kao što su npr. homoseksualna silovanja u penalnim institucijama.

Martinjak (2003) također navodi različite tipove silovanja. Tako razlikuje silovanje iz ljutnje u kojem je motiv počinitelja ispražnjavanje ljutnje i negativnih osjećaja, a cilj je fizički povrijediti žrtvu koristeći prekoračenje potrebne sile za savladavanje otpora žrtve, nanoseći joj fizički brutalne ozljede. U tom činu, seks postaje počiniteljevo oružje, a silovanje je konačni oblik manifestiranja ljutnje. Prema Petteru (1998; prema Martinjak, 2003) 40% silovanja spada u ovu skupinu. U drugom tipu silovanja moć je dominantan motiv za počinitelja, a za razliku od prethodno opisanog oblika, ovdje počiniteljev cilj nije povrijediti žrtvu, već je seksualno posjedovati, upotrebljavajući minimum sile. Pritom seksualnost postaje sredstvo kojim on kompenzira neispunjene osjećaje moći, kontrole i autoriteta. Za počinitelje ove skupine je karakteristično poricanje činjenice da je spolni odnošaj bio nasilan, vjerujući kako je žrtva uživala u samom činu, a Petter navodi kako 55% silovatelja odgovara ovom opisu. Posljednji tip silovanja je sadističko silovanje koje zapravo ima elemente dvaju prethodno opisanih tipova. Naime sadističko silovanje je seksualna transformacija počiniteljeve ljutnje i moći u ono što za njega predstavlja nešto erotsko. Cilj ovog tipa silovanja je zlostavljanje žrtve, kako bi sam počinitelj uživao u njihovoj patnji, boli, strahu i bespomoćnosti. Petter navodi kako je samo 5% silovanja počinjeno od ove skupine.

Cowan (2000; prema Martinjak, 2003) razlikuje četiri tipa silovanja ovisno o stupnju međuljudskih odnosa između žrtve i počinitelja, koji se rangiraju od potpunog nepoznavanja do vrlo bliske ljubavne veze. Tako razlikuje silovanje od strane potpunog stranca, silovanje poznanika, silovanje na izlasku s mladićem te silovanje partnera. Ističe kako je silovanje od strane poznanika najučestaliji oblik silovanja zastupljen sa čak 80% do 90% u sveukupnom broju. Martinjak (2003) navodi i istraživanje provedeno na uzorku od 3000 studentica koje je pokazalo kako je 847 napadnutih studentica bilo silovano od strane poznanika, a od toga je 57% njih bilo silovano u vrijeme izlaska s mladićem. Na silovanja prilikom izlaska s mladićem te partnerska silovanja se često gleda sa nedovoljnom ozbiljnošću te se rijetko procesuiraju.

1.3.2 Profili silovatelja

Postoji mnogo autora koji su izradili različite klasifikacije silovatelja, a u ovom radu će biti opisane neke od njih.

Guttmacher (1951; prema Singer, Kovčo Vukadin i Cajner Mraović, 2002) je dao klasifikaciju od tri tipa silovatelja, koja je vrlo slična današnjima. Tako on kao prvi tip silovatelja navodi pravog seksualnog delinkventa koji čini silovanje sa svrhom zadovoljenja spolnog nagona. Drugi je sadistički silovatelj za kojeg je primarno fizičko nasilje, a kao treći tip navodi agresivnog počinitelja za kojeg je silovanje samo jedan od oblika činjenja kaznenih djela, odnosno samo dio njegovog kriminalnog i antisocijalnog životnog stila.

Trick i Tennet (prema Žarković Palijan i Kovačević, 2001) razlikuju pet profila počinitelja silovanja. Prvi od njih je psihopatski silovatelj, na kojeg se odnosi 30-40% svih silovatelja. Za ovu skupinu je karakteristično da je djelo silovanja nerijetko impulzivno i dio je generalne nesposobnosti odgode zadovoljenja i tolerancije na frustraciju te su uz ovo kazneno djelo, česti i drugi oblici kriminalnog ponašanja, povijest zlouporabe droge i alkohola, nezaposlenost i sl. Odnosi s drugima kod ove skupine su veoma površni, prisutan je nedostatak razumijevanja i empatije za osobe oko sebe kao i slab odnos prema autoritetima. Prijetnje i nasilje koriste kako bi osigurali podložnost drugih, odnosno vlastitu dominaciju, kako u životu općenito, tako i prilikom počinjenja silovanja. Često kod ove skupine silovanja nisu namjeravana, ali su počinjena kao sekundarna aktivnost zbog dezinhibicijenastale, primjerice, djelovanjem alkohola. Druga skupina su sadistički silovatelji koji imaju duboko internaliziranu mržnju prema ženama općenito, koja je najčešće proizašla iz ranog odnosa prema majci ili pak nekoj drugoj značajnoj ženskoj osobi. Glavna svrha silovanja počinjenog od ove skupine je kažnjavanje žene poniženjem i patnjom, često zahtijevaju i čine druge ponižavajuće stvari te mogu prouzročiti teške tjelesne ozljede. Za njihova silovanja je specifično da su pomno planirana i poduzete su mjere opreza kako ne bi bili otkriveni, a često upravo ova skupina obuhvaća neke od silovatelja ubojica. Seksualno neadekvatni čine treću skupinu silovatelja, a tipično za njih je da često pate od značajne nesigurnosti u svoj spolni identitet, tako da su neki otvoreni homoseksualci, a drugi pak imaju izraženi strah da su homoseksualci. Karakterno su povučeni, pasivni, plahi i stidljivi mladi pojedinci kod kojih je prisutan nedostatak socijalnih vještina i odnosa s drugima, posebice sa ženama svoje dobi.

Djelo najčešće nije impulzivno, već upravo suprotno, unaprijed je fantazirano, a žrtva je pomno odabrana kao posebno uzbuđujuća za počinitelja. Ova skupina doživljava prisilno podčinjavanje vrlo važnim dijelom silovanja i može uporabiti pretjeranu silu da to i postigne. Četvrtu skupinu čine silovatelji pod stresom čiji je broj vrlo mali. Naime, kod nekih je silovatelja identificiran ekstremni situacijski stres u razdoblju neposredno prije silovanja. Ovaj tip silovatelja je prethodno vodio normalan seksualni život, nesklon drugim kriminalnim aktivnostima te stoga poslije djela može pokazivati velik osjećaj krivnje i kajanja te pokušati ostvariti naknadu žrtvi. Može postojati preklapanje ovog tipa sa psihopatskim silovateljem, ovisno o stupnju poremećaja osobnosti. Kao posljednju skupinu, Trick i Tennet navode psihotične silovatelje, koji čine manje od 10% sveukupne brojke silovatelja. Najčešća psihijatrijska dijagnoza povezana sa silovanjem je vjerojatno manija, takva silovanja ponekad budu bizarna, nasilna i posebno užasavajuća za žrtvu. Naravno, adekvatna kontrola njihove bolesti može dovesti do smanjenja broja silovanja počinjenih od ove skupine.

Kaplan također ima svoju klasifikaciju sa četiri tipa silovatelja, a kao prvi tip se navode seksualni sadisti koje uzbuđuje bol i patnja žrtve. Drugi tip su eksploatirajući grabežljivci kojima žrtve služe kao objekti za zadovoljavanje potreba na impulzivan način. Kod neadekvatnih muškaraca, kao treće skupine, dominira vjerovanje kako nijedna žena ne bi dobrovoljno spavala s njima te su opsjednuti fantazijama o seksu. Kao posljednji tip navode se muškarci kojima je silovanje pomaknuta ekspresija ljutnje i bijesa.

Knight (1999; prema Lev-Wiesel i Witztum, 2006) razlikuje tri tipa silovatelja; ekspresivno agresivni silovatelji koji dolaze iz obitelji u kojima je majka bila depresivna, a otac agresivan s kriminalnim obrascem ponašanja. Drugi tip je nesocijalizirani agresivni, silovatelji iz obitelji s ocem alkoholičarem i majkom sklonom kriminalitetu, uz nedostatnu podršku obitelji. Silovatelj sadist je posljednji tip za kojeg je karakteristična povijest institucionalizacije od rane dobi, niska inteligencija te negativna obiteljska dinamika bez ikakve podrške i topline. Iz navedenih klasifikacija je vidljivo kak su dosta slične se se često i preklapaju.

1.4 Kazneno djelo spolnog iskorištavanja djece

Kada se govori o seksualnim deliktima na štetu djece, bitno je razlikovati termine zlostavljač djece i pedofil. Tako FBI (1994; prema Odeljan, 2009) navodi kako je zlostavljač djece osoba koja seksualno zlostavlja djecu, a pedofil je osoba koja ima seksualne fantazije usmjerene prema djeci. Pritom je važno naglasiti da nisu svi počinitelji spolnih delikata na štetu djece pedofili, kao i to da sve osobe koje zadovoljavaju dijagnozu pedofilije ne zlostavljaju djecu. Takve osobe nisu počinitelji sve dok ne počine zakonom propisano kazneno djelo (Fegan, Wise, Schmidt i Berlin, 2002; prema Mužinić i Vukota, 2010), odnosno važno je razlikovati pedofilna maštanja od iskazanog ponašanja na štetu djece. Naime, neki pedofili mogu zadovoljiti svoje fantazije na legalan način, primjerice razgovorom ili gledanjem djece, a kasnije masturbacijom. Prema Glasseru (1990; premaMužinić i Vukota, 2010) pedofilija se ubraja u dijagnostičku kategoriju parafilija u kojoj odrasla osoba ima seksualni interes prema djetetu. Njeno temeljno obilježje je bilo koji oblik seksualne aktivnosti s pretpubertetskim djetetom, a prema definiciji Američke psihijatrijske udruge (1996; prema Mužinić i Vukota, 2010), osobe kojima se dijagnosticira pedofilija moraju biti starije od 16 godina i imati barem pet godina više od žrtve. Prema dijagnostičkim kriterijima moraju postojati snažna maštanja, seksualno uzbuđenje ili ponašanje, koje uključuje seksualnu aktivnost s djecom u razdoblju od najmanje šest mjeseci. Poremećaj se najčešće javlja u razdoblju adolescencije, a tijek je obično kroničan.

1.4.1 Oblici kaznenog djela spolnog iskorištavanja djece

Sam čin seksualnog iskorištavanja obuhvaća niz spolnih aktivnosti, unutar i izvan obitelji, s tjelesnim kontaktom ili bez njega, a istraživači navode razlike između tri oblika zlostavljanja (Ward i sur., 1995; prema Odeljan, 2009).

Prvi oblik podrazumijeva seksualno zlostavljanje bez kontakta, odnosno opscene priče, pokazivanje pornografskih slika ili spolnih organa ili onaniranje pred žrtvom. Drugo je

seksualno maltretiranje koje podrazumijeva niz deliktnih radnji na štetu djeteta, obuhvaćajući i seksualni kontakt, kao što su različiti oblici spolnog dodirivanja. Posljednji, ujedno najteži oblik seksualnog zlostavljanja je čin vaginalnog ili analnog spolnog odnosa. Koji će seksualni delikt počinitelj izvršiti, ovisi o njegovom seksualnom opredjeljenju i tipu pedofila.

1.4.2 Tipologija pedofilije

Schorsch (2000; premaMužinić i Vukota, 2010) je autor čija se tipologija najviše koristi u praksi, a to je slijedeća podjela. Mentalno nedovoljno razvijene osobe mlađe životne dobi i siromašnih kontakata čine prvi tip, a za njih je karakteristično to da su plašljivi, nesamostalni, nesigurni i neiskusni u seksualnoj ulozi. U društvu djece se osjećaju bolje nego u društvu svojih vršnjaka tako da prvo iz potrebe za podrškom i bliskošću, a kasnije seksualnog iskustva dolazi do pedofilnog ponašanja. S obzirom da je kod njih delikt posljedica razvojne krize, prevladavanjem te krize i prognoza je povoljna. Druga skupina su socijalno izolirane osobe mlađe životne dobi, koje većinom potječu iz nižih društvenih slojeva i malog su intelektualnog potencijala, a za njih je pedofilni delikt potaknut nedostatnom socijalnom povezanošću i znak je disharmonije u samom razvoju. Zbog neadekvatnog emocionalnog razvoja u obitelji, njihova sposobnost razlikovanja emocionalne ljubavi i zadovoljenja seksualnog nagona je loša, što je rizičan čimbenik za ove počinitelje. Socijalno dezintegrirane osobe srednje dobi čine treću skupinu, za koje se često može postaviti dijagnoza disocijalnog poremećaja ličnosti, a njihovo socijalno okruženje najčešće je marginalizirano, kao i njihove žrtve. Kod ovih počinitelja u mnogim slučajevima značajnu ulogu ima zlouporaba alkohola. Slijedeća skupina su osobe sa erotiziranim pedagoškim odnosom. Naime, radi se o muškarcima koji profesionalno rade s djecom, primjerice nastavnici, svećenici, odgojitelji koji zapravo iskorištavaju svoj položaj, povjerenje i prihvaćanje od strane djeteta na način da se djetetu približavaju u seksualnom smislu. Kao posljednja skupina u Schorschovoj podjeli navode se osobe starije životne dobi, koji čine četvrtinu svih pedofilskih radnji. Ovim počiniteljima nedostaje hrabrosti i prilike započeti adekvatan seksualni odnos, pa se obraćaju djeci kako bi dobili ljubav i nježnost.

Howitt (1995; prema Mužinić i Vukota, 2010), na osnovu svog istraživanja dijeli pedofile na jednostavan način, u tri kategorije, a to su pedofili usmjereni prema djevojčicama, pedofili usmjereni na dječake te pedofili koji su počinili incest.

Winston (2002; prema Lev-Wiesel i Witztum, 2006) predlaže podjelu pedofila u tri kategorije; intiman pedofil koji izražava značajke izbjegavajuće i ambivalentne privrženosti; agresivan pedofil sa karakteristikama nesigurne privrženosti te situacijski pedofil, koji djelo čini ovisno o prilici, a inače iskazuje samački životni stil.

U literaturi se navodi još jedna podjela na dva tipa seksualnih zlostavljača djece, pritom prvi tip čine situacijski zlostavljači, koji djecu vide kao zamjenu ili nadomjestak za odraslog partnera. Ovaj tip nema u osnovi seksualne želje prema djetetu, ali ih po potrebi može ugraditi. Žrtva ovog zlostavljača može biti bilo tko, odlučujuće je da mu je ona dostupna. Za njih je karakteristično da obično imaju više žrtava, ne zadržavaju se na jednoj te nikada ne ponove isti događaj. Percipiraju se kao društveno neprilagođene osobe sa psihopatskim crtama ličnosti, koje pokazuju ogorčenost i netrpeljivost prema svijetu općenito. Drugi tip seksualnog zlostavljača djece je definiran kao pretežito dječji seksualni zlostavljač kod kojeg je prisutna seksualna želja prema djeci, najčešće doživotno. Oni ostvaruju prijateljski odnos s djetetom i taj odnos sa žrtvom zadržavaju dugo (Crittenden i Ainsworth, 1989; Friedrich, 1993; National Task Force, 1993; Finkelhor, 1994; American Psychiatric Ass, 1994; Monteleone, 2002; prema Stašević, 2005).

1.5 Obilježja počinitelja seksualnih delikata

Kada govorimo o seksualnim delinkventima generalno, u literaturi (Porter i Woodworth, Earle, Drugge i Boer, 2003; prema Mokros i Osterheider, Hucker, Nitschke, 2011) se navode karakteristike koje vrijede kod većine njih. Tako se ističu kognitivne distorzije i stavovi koji podržavaju delinkventno seksualno ponašanje, što se zapravo odnosi na počiniteljevo minimaliziranje ili negiranje ozbiljnosti djela i štete koje to djelo nanosi žrtvi. Osim toga, počinitelj može uvjeravati i sebe i druge kako je žrtva zapravo uživala u tome ili je pak to

sama i zaslužila. Navedeno omogućuje počinitelju opravdanje, odnosno "dopuštenje" da učini nešto za što je i sam svjestan da je krivo, kako bi izbjegao osjećaj krivnje. Druga karakteristika se odnosi na socijalne i interpersonalne deficite, odnosno deficit u intimnim odnosima. Ovo uključuje problem seksualnih delinkvenata u socijalnom kontekstu, a odnosi se na njihove nedjelotvorne komunikacijske vještine, socijalnu izolaciju, generalan deficit socijalnih vještina i problem u stvaranju intimnih odnosa, što je svakako povezano sa samim razvojem seksualno delinkventnog ponašanja. Treća karakteristika je nedostatak empatije za žrtvu, koncept o kojem će se pisati nešto kasnije. Slabe vještine samoupravljanja se odnose na nedostatak zdravih i učinkovitih vještina suočavanja i samoregulacije seksualnih delinkvenata. Karakteristično je kako često imaju problem sa kontrolom emocija i ponašanja, reagirajući impulzivno bez prethodnog promišljanja. Kao posljednja karakteristika, navodi se povijest zlostavljanja. Naime, primijećena je relativno visoka prevalencija fizičkog ili seksualnog zlostavljanja kod počinitelja seksualnih delikata. Tako je istraživanje provedeno u SAD-u u Centru za tretman i evaluaciju (Howitt, 1995; prema Mužinić i Vukota, 2010) sa počiniteljima kaznenih djela na štetu djece pokazalo kako 44% počinitelja dolazi iz dezorganiziranih i depriviranih obitelji u kojima je bilo prisutno nasilje i sukobi među svim članovima obitelji, a 40% njih izjavljuje kako je bilo tjelesno zlostavljano od strane roditelja. Posljedično tome, njih 72% ističe prisutnost emocionalne usamljenosti i socijalne izolacije. Isto tako, Johnson and Shrier (1985; prema Becker, 1994) su istraživanjem utvrdili kako je 66% počinitelja seksualnih delikata bilo viktimizirano u djetinjstvu, njih 19% tjelesno, a čak 49% seksualno. Istraživanje sa 149 počinitelja seksualnih delikata smještenih u jednom od zatvora u Kanadi, je pokazalo kako kod počinitelja koji su imali iskustvo udomiteljstva u djetinjstvu, ono može biti rizičan faktor za recidivizam (Dietrich, Smiley, Frederick, 2007).

Psihijatrijske dijagnoze koje su povezane sa činjenjem seksualnih delikata su pedofilija i parafilija, no naravno, nemaju svi seksualni delinkventi takvu dijagnozu (Hulme i Middleton, 2013). Pedofilija je već opisana u prijašnjem ulomku, a prema definiciji Mastersa (2006; prema Mužinić i Vukota, 2010) parafilije su: „*skupine poremećaja seksualnog poriva, tj. seksualnih sklonosti kod kojih se seksualno uzbuđenje i ponašanje veže uz neljudske objekte, patnju ili ponižavanje osobe ili partnera, ili pak djecu, odnosno drugih osoba koje to ne žele*". Prema DSM-V (2013), parafilije uključuju: voajerizam, froterizam, ekshibicionizam, seksualni mazohizam, seskualni sadizam, fetišizam, transvestizam i pedofiliju. Specifično obilježje prave parafilije je da će osoba s parafilijom odabrati parafilični objekt, kao izvor seksualnog uzbuđenja te mu dati prednost u odnosu na odraslu osobu koja je voljna pristati na

seksualni odnos. Pojedini autori dovode silovanje i parafiliju u vezu, tj. prema tomu stajalištu postoji posebna vrsta parafilije kod koje muškarca seksualno uzbuđuje akt silovanja (Knight, 2009; prema Mužinić i Vukota, 2010). Međutim, ovo se stajalište opovrgava činjenicom kako su seksualna maštanja koja uključuju prisilni seks, nasilje, borbu, opiranje žrtve i sl. u visokoj korelaciji sa sadističkim maštanjima te tako ukazuju na vezu sa sadizmom, a ne nekom posebnom vrstom parafilije. Stoga, može se zaključiti kako ne postoji specifična vrsta parafilije povezana sa silovanjem. (Littleton i Henderson, 2009; prema Mužinić i Vukota, 2010).

Počinitelji seksualnih delikata na štetu djece su, prema istraživanjima (Finkelhor, 1992; Ward, 2006; prema Mužinić i Vukota, 2010) emocionalno nezrele osobe, socijalno deficijentne, slabih socijalnih vještina, pokazuju visoku razinu povučenosti kao i nedostatak samopouzdanja. Njihovo ponašanje služi kao kompenzacija za relativnu bespomoćnost u zadovoljavanju bio-psiho-socijalnih potreba, u čemu koriste djecu kao manje zahtjevnu i lakšu za kontroliranje.

Istraživanjima se došlo do zaključka kako je za seksualne delinkvente karakterističan disocijalni poremećaj ličnosti, ovisnost o psihoaktivnim sredstvima te poremećaj raspoloženja (Hulme i Middleton, 2013). Navedeno potvrđuje i jedno hrvatsko istraživanje sa počiniteljima seksualnih delikata, njih 50, koje je provedeno 2004. godine u Psihijatrijskoj bolnici Vrapče (Goreta, Peko-Čović, Buzina i Majdančić, 2004). Istraživanje je pokazalo kako je najčešći poremećaj ličnosti disocijalni (kod 40% ispitanika) i to u najvećem broju prisutan kod silovatelja što je povezano sa instrumentalizacijom agresije upravo u području seksualnog ponašanja. Isto tako, kod 26% ispitanika je prisutna ovisnost o alkoholu, koja u ovim slučajevima ima kriminogeni značaj.

Počinitelji seksualnih delikata svakako nisu homogena skupina, već između njih postoje brojne razlike. Tako, s obzirom na motivaciju za činjenje delikta, počinitelji kaznenih djela na štetu djece, u stranoj literaturi najčešće zvani zlostavljačima djece, su motivirani seksualnim aspektima počinjenog djela, tj. zadovoljavanjem seksualnih potreba, dok su silovatelji pak vođeni motivom za nasiljem i agresivnošću. (Malcolm, Andrew, Quinsey, 1993; Malcolm, Khana, Barbaree, 1994, prema Porter i sur., 2000). Isto tako, za zlostavljače djece je karakterističan nedostatak socijalnih vještina i kontakata te su općenito neagresivni, dok silovatelji često imaju povijest ozbiljnog antisocijalnog ponašanja i visoku stopu recidivizma što se tiče nasilnih delikata (Prentky i Burrgess., 1997; prema Porter i sur., 2000). Isti autori

zaključuju kako su kaznena djela silovatelja heterogena, naime, oni nisu fokusirani samo na seksualne delikte, za razliku od zlostavljača djece koji su isključivo usmjereni upravo na tu skupinu delikata. Ono što je svakako važno za ovaj rad, je i činjenica da počinitelji sa ozbiljnim deficitima empatije u samom deliktu koriste značajno više nasilja u odnosu na one koji nemaju takav nedostatak (Paris i sur., 1999; prema Porter i sur., 2000). Istraživanja upućuju na nedostatak asertivnosti te prisutnost visoke razine ljutnje kod silovatelja, kao i intoksiciranost tijekom počinjenja kaznenog djela (Salter, 2003; prema Lev-Wiesel i Witztum, 2006). S druge strane, zlostavljači djece često imaju problem s anksioznošću i depresijom, njihova djela su planirana te priznaju česte devijantne seksualne fantazije.

Počinitelji seksualnih delikata na štetu djece i silovatelji se razlikuju i prema svojim iskustvima zlostavljanja u djetinjstvu. Tako je seksualno zlostavljanje dva puta češće prisutno kod prve skupine u odnosu na drugu, no silovatelji su pritom tri puta češće viktimizirani od strane članova obitelji (Seghorn i Prentky, 1987; prema Lev-Wiesel i Witztum, 2006).

Hillbrand, Foster i Hirt (1990; prema Connolly i Woollons, 2007) su ispitujući psihološke i psihosocijalne razlike između silovatelja i počinitelja seksualnih delikata na štetu djece naišli na neke razlike. Tako silovatelji pokazuju više teških oblika psihopatologije u području vlastitog osjećaja vrijednosti, samopouzdanja, ranjivosti i bespomoćnosti. To se odnosi i na njihove socijalne odnose, lošu kontrolu, izraženiju impulzivnost i upravljanje agresivnošćutedisforična stanja raspoloženja. No, zanimljivo je to kako autori zaključuju da upravo ova ozbiljnost psihopatologije u kombinaciji sa teškim djetinjstvom, povijesti nasilnog ponašanja te zlouporabom sredstava ovisnosti, silovatelje postavlja u položaj da tijekom dužeg institucionalnog tretmana uspješnije odgovore na taj tretman. S druge strane, egosintonična psihopatologija zlostavljača djece upućuje na manje uspješan ishod tretmana.

1.6 Recidivizam

O ozbiljnosti ove skupne delikata govore i rezultati studija koje su ispitivale recidivizam. Tako su Langan, Schmitt i Durose (2003; prema Beauregard, 2010) uspoređujući 9 691 otpuštenih počinitelja seksualnih delikata te 262 420 počinitelja neseksualnih delikata, došli do rezultata da je stopa recidivizma za počinitelje seksualnih delikata 5% u odnosu na 1% za

skupinu neseksualnih. Slični podaci dobiveni su i studijom Sample i Braya (2003; prema Beauregard, 2010), nakon follow- up perioda od 5 godina po otpuštanju, stopa recidivizma za seksualne delikte bila je oko 6%, dok je za ostala kaznena djela ona bila od 0-3%. Meta-analizom su dobiveni podaci o stopi recidivizma od 11 do 19% za počinitelje seksualnih delikata koji su sudjelovali u tretmanu te od 17 do 32% za one počinitelje koji nisu sudjelovali ni u kakvom tretmanu (Alexander, 1999; Hall, 1995; Hanson & Morton-Bourgon, 2009; prema Beauregard, 2010). Važno je naglasiti kako su istraživanja (Prentky i sur., 1997; Quinsey i sur., 1995; prema Beauregard, 2010) pokazala i neke razlike s obzirom na žrtvu. Tako je najveća stopa recidivizma prisutna kod počinitelja seksualnih delikata na štetu djece, a kreće se od od 30-35%.

Kao statični faktori rizika za seksualni recidivizam, navodi se povijest kriminalnog ponašanja, povijest činjenja seksualnih delikata, psihopatija, vrijeme provedeno u udomiteljstvu te parafilije i devijantni seksualni interesi (Hanson i Bussie`re, 1998; Hanson i Harris, 1998; Proulx, 1997; Quinsey, 1995; Worling i Curwen, 2000; prema Craig i Browne, Stringer, Beech, 2005). Dinamični faktora rizika koji se spominju u literaturi su nezaposlenost, konzumacija psihoaktivnih sredstava, kriminalni životni stil te impulzivnost (Hanson i Harris, 1998; Hanson i Harris, 2000; McGuire, 2000; Serin, 2001; prema Craig i sur., 2005). Dinamični faktori rizika na koje bi se svakako trebalo usmjeriti u tretmanu počinitelja seksualnih delikata su: kognitivne distorzije, nedostatak empatije općenito, a osobito spram žrtve, nisko samopoštovanje, poremećaji ličnosti, impulzivnost i neadekvatno nošenje s ljutnjom (Fisher, Beech i Browne, 2000; prema Craig i sur., 2005).

1.7 Impulzivnost, avanturizam i empatija

Eysenckov IVE upitnik, koji je korišten u ovom radu, mjeri aspekte empatije, impulzivnosti i avanturizma, a razvili su ga Eysenck, Eastin i Allsopp (1985; prema Lijffijt, 2005). Impulzivnost i avanturizam su izvedeni iz skala koje su procjenjivale tri temeljne dimenzije ličnosti; Psihoticizam, Ekstraverziju i Neuroticizam, a mjerene su Eysenckovim upitnikom ličnosti (Eysenck Personality Questionnaire-EPQ). Rezultati istraživanja (Eysenck

i Eysenck, 1978; prema Eysenck i Eysenck, 1994) u kojem se pokušavalo smjestiti Impulzivnost, Avanturizam i Empatiju u odnosu na Psihoticizam, Ekstraverziju i Neuroticizam, pokazuju kako se Impulzivnost ponajprije oslanja na Psihoticizam, a tek nešto manje na Ekstraverziju, dok Avanturizam u većoj mjeri korelira s Ekstraverzijom, a jako slabo s Psihoticizmom. Empatija je pozitivno korelirana s Neuroticizmom.

1.7.1 Impulzivnost i avanturizam

Impulzivnost je opisana kao reagiranje bez prethodnog razmišljanja o mogućim posljedicama (Caci, Nadalet, Bayle´, Robert, i Boyer, 2003; Luengo, Carrillo-De-La-Pena, i Otero, 1991; prema Lijffijt, 2005). Avanturizmom se, s druge strane, smatra sudjelovanje u visokorizičnim aktivnostima, prethodno uzimajući u obzir moguće posljedice, što je u manjoj mjeri povezano sa funkcionalnom impulzivnošću (Caci i sur., 2003; Dickman, 1990; prema Lijffijt, 2005). Avanturizam se još opisuje i kao ekstravertiraniji oblik impulzivnosti (Eysenck i Eysenck, 1978; prema Eysenck i Eysenck, 1994). Knight i Prentky (2003; prema Baltieri i Guerra de Andrade, 2008) kao poremećaje kontrole impulsa navode impulzivnost i agresivnost. U ovom radu naglasak je na impulzivnosti koja često može biti vrlo ozbiljan problem te je nerijetko prisutna među zatvorskom i forenzičkom populacijom. Lynam i suradnici (2000; prema Baltieri i Guerra de Andrade, 2008) navode kako je upravo impulzivnost važan faktor povezan sa kriminalnim aktivnostima tako da su osobe visoke razine impulzivnosti zastupljene u zatvorima. Isto tako, traženje uzbuđenja, prisutno kod ljudi sa visokom impulzivnošću, predstavlja ključan psihološki mehanizam uključen u ponavljanje seksualne agresije. Ono što su autori primijetili, jest da je razina impulzivnosti kod serijskih počinitelja viša u odnosu na neserijske.

1.7.2 Empatija

Za ovaj rad je vrlo važno definirati i opisati konstrukt empatije. Jedan od opisa ovog konstrukta navodi kako mogućnost emocionalnog reagiranja na druge ljude, njihove osjećaje i potrebe te dijeljenje tog iskustva s njima, predstavlja temeljnu psihološku vještinu i bitan element svakog zdravog intimnog odnosa. Ono nam omogućuje ulazak u pojedinčev unutarnji svijet što pridonosi razumijevanju njegovih akcija i predviđanju budućih radnji. Upravo se taj kapacitet reagiranja na ovaj način naziva empatijom, a u literaturi je poznat i pod nazivom emocionalna inteligencija (Decenty, 2012; prema Ward i Durrant, 2013). Sposobnost empatije pomaže ljudima da djeluju na altruističan način te da poštuju socijalne i moralne norme, a nedostatak istog se povezuje sa disfunkcionalnim i destruktivnim ponašanjem. Tako osobne posljedice za pojedinca koji ima deficit empatije uključuju socijalnu izolaciju, deprivaciju, ali nerijetko i zadavanje formalnih ili neformalnih sankcija društva. Još jedna definicija govori kako je empatija postupak kojim pojedinac zamišlja misli i osjećaje drugih ljudi (Goldie, 1999; prema Wastell, Cairns i Haywood, 2009). Prema Feshbachovom (1997; prema Wastell i sur., 2009) kognitivno afektivnom modelu, empatija predstavlja integraciju triju komponenti: mogućnost prepoznavanja i razlikovanja emocija drugih, mogućnost sagledavanja perspektive drugih te emocionalno odgovaranje, odnosno mogućnost doživljavanja emocija.

Kod empatije neki autori prepoznaju kognitivnu i emocionalnu komponentu. Kognitivna komponenta se odnosi na prepoznavanje osjećaja i potreba drugih ljudi, dok se emocionalna komponenta odnosi na razumijevanje i dijeljenje, proživljavanje tih osjećaj (Hulme i Middleton, 2013). Istraživanje u SAD-u kojem je cilj bio izmjeriti razinu empatije kod seksualnih delinkvenata, rezultiralo je iznenađujućim rezultatima prema kojima je razina empatije umjereno iznad prosjeka. Autori ovo objašnjavaju činjenicom da empatija generalno za druge ljude (što se i mjerilo ovim istraživanjem), ne osigurava empatiju za žrtvu samog počinitelja (Fernandez i Marshall, 2003; prema Hulme i Middleton, 2013). Na nedostatak empatije se gleda kao na rizičan čimbenik za počinjenje kaznenog djela, odnosno onaj faktor koji olakšava činjenje delikta te je upravo iz tog razloga sam tretman usmjeren na povećanje kapaciteta empatije počinitelja kako bi se smanjio rizik za recidivizam. (Baim, Allam, Eames, Dunford i Hunt, 1999; Hudson, Wales i Ward, 1998; Marshall i Maric, 1996; prema Buschman, Wilcox, Spreen, Marshall i Bogaerts, 2008). Isto tako, autori se još uvijek ne slažu oko toga je li nedostatak empatije spram žrtve rezultat generalnog deficita empatije ili je pak

riječ o kognitivnim distorzijama počinitelja u odnosu na specifičnu žrtvu. Marshall, Hudson, Jones i Fernandez (1995; prema Buschman i sur., 2008) smatraju kako se nedostatak empatije počinitelja seksualnih delikata odnosi konkretno na njihove žrtve dok u odnosu na druge ljude taj nedostatak ne mora uopće biti prisutan. Autori ovo nazivaju selektivnim deficitom empatije što bi značilo da se razinom empatije može manipulirati ovisno o ljudima na koje je usmjerena, ali i specifičnim situacijskim okolnostima.

Schwartz i Canfield (1998; prema Buschman i sur., 2008) kao jedan od razloga nedostatka empatije navode kako seksualni počinitelji imaju poteškoća u suosjećanju s drugima jer su u strahu od mogućeg osjećaja krivnje i srama, ili pak suočavanja sa svojom traumom.

U odnosu na empatiju, Champagne i Brown (1997; prema Parton i Day, 2002) utvrđuju kako počinitelji seksualnih delikata na štetu djece pokazuju manje empatije spram žrtava seksualnog zlostavljanja u odnosu na opću populaciju te su manje empatični spram vlastite žrtve u odnosu na žrtve seksualnog zlostavljanja generalno. Osim toga, imaju manje kapacitete za intimnošću u odnosima s drugima, u odnosu na silovatelje te imaju češće iskustvo osamljenosti (Garlick i sur., 1996; prema Parton i Day, 2002). Fisher i sur. (1999 prema Parton i Day, 2002) upućuju na to kako počinitelji seksualnih delikata na štetu djece, u odnosu na silovatelje imaju niže samopoštovanje, višu razinu emocionalne usamljenosti te deficite empatije u odnosu na žrtvu.

Komponentu empatije u tretmanski rad sa počiniteljima seksualnih delikata uveli su Abel i njegovi suradnici, sedamdesetih godina (Murphy, Abel i Becker, 1980; prema Brown, Walker, Gannon i Keown, 2013) te je ta novina vrlo brzo prihvaćena, tako da je empatija postala jednim od temeljnih faktora tretmana. Marshall (1996; prema Brown i sur., 2013) je zaključio kako 94% programa u Sjevernoj Americi postavlja empatiju kao centralnu komponentu u tretmanu, a slično potvrđuje i novija studija, provedena u SAD-u (McGrath, Cumming, Burchard, Zeoli i Ellerby, 2010, prema Brown i sur., 2013) prema kojoj 87-95% programa fokus stavlja na empatiju.

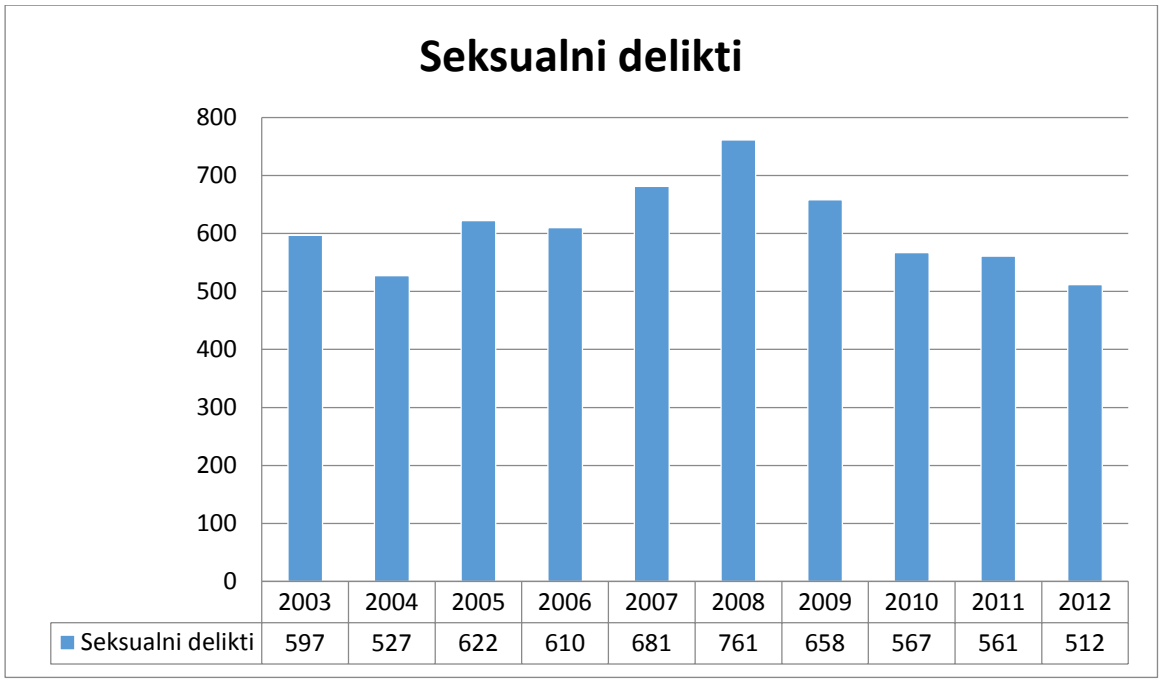
1.8 Incidencija seksualnih delikata

Kada govorimo o učestalosti seksualnih delikata, važno je naglasiti kako je u tom području prisutan problem visoke tamne brojke, najveći u odnosu na druga kaznena djela. Naime, prema podacima domaćih i stranih istraživanja, na jedno prijavljeno silovanje dolazi petnaest do dvadeset neprijavljenih (Radačić, 2014), tako da realna slika zapravo nije poznata, već je temeljimo na poznatim podacima odnosno prijavama. Tako, prema studiji Svjetske zdravstvene organizacije (2002; prema Radačić, 2014), 10-27% žena i djevojaka doživi seksualno nasilje, tj. otprilike svaka četvrta žena doživi seksualno nasilje od strane partnera, a trećina djevojaka prisiljena je na prvi seksualni odnos. Specifično je to što je u većini slučajeva nasilja počinitelj poznat žrtvi te mu ona vjeruje.

1.8.1 Incidencija seksualnih delikata u RH

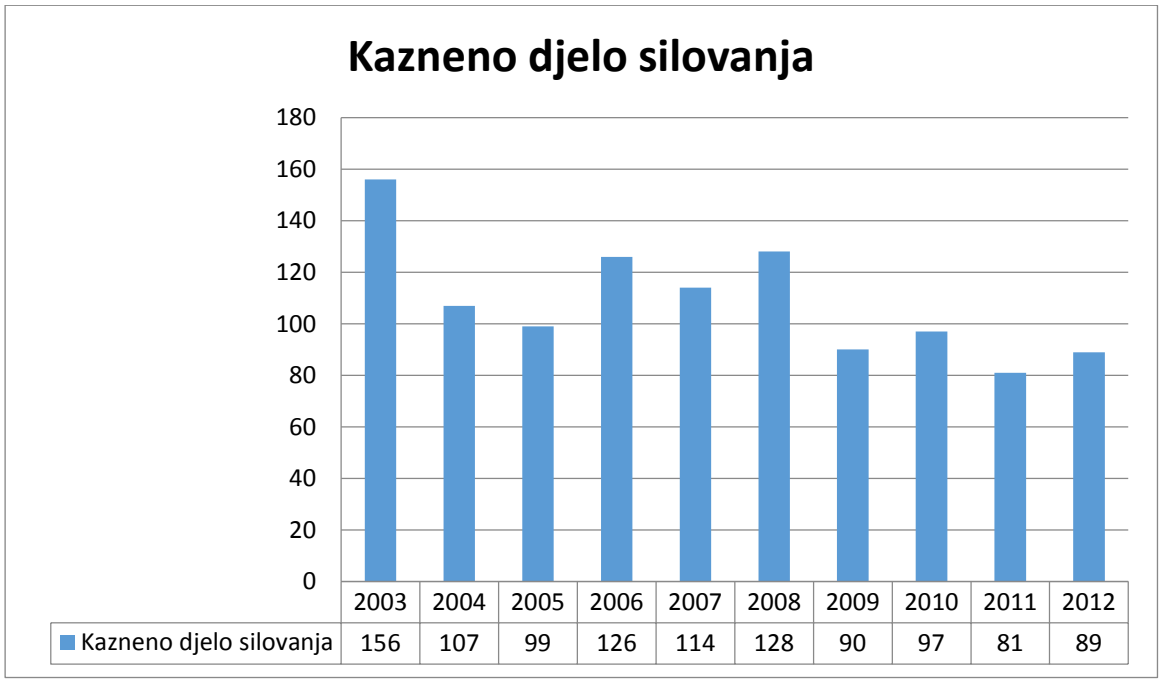
Službene podatke o seksualnoj viktimizaciji za Republiku Hrvatsku nalazimo na stranicama Ministarstva unutarnjih poslova. Radi se o kaznenim prijavama koje policija podnosi Državnom odvjetništvu te je potrebno uzeti u obzir da Državno odvjetništvo pojedine prijave odbaci kao i to da postoje slučajevi koji uopće nisu prijavljeni policiji. Kazneni zakon koji je stupio na snagu 2013. godine, donio je već spomenute promjene u ovoj skupini kaznenih djela te će iz tog razloga biti prikazani statistički pokazatelji za period „starog“ Kaznenog zakona, a potom za period „novog“ Kaznenog zakona.

U nastavku slijedi pregled Kaznenih djela prije stupanja na snagu novog Kaznenog zakona, u periodu od 2003. do 2012. godine prema podacima MUP-a.U tom vremenskom razdoblju seksualnih delikata u RH (Grafikon 1.) bilo je najviše 2008. godine, dok je najmanje seksualnih delikata bilo 2004. godine. U razdoblju od 2008. do 2012. godine je primjetan pad seksualnih delikata.

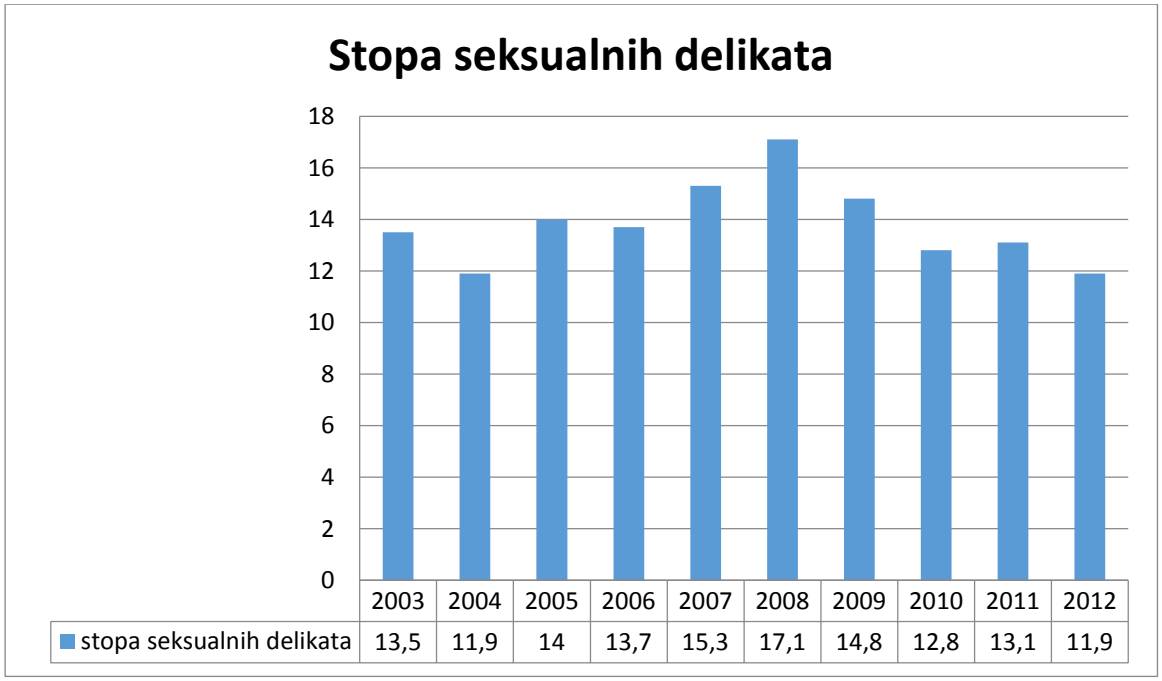
Grafikon 1. *Seksualni delikti u Republici Hrvatskoj (izvor: MUP RH)*

Kaznenog djela silovanja najviše je bilo u 2003. godini (156), slijedi je 2008. godina (128) dok je u 2012. zabilježeno 89 slučajeva (Grafikon 2.).

Grafikon 2. *Kazneno djelo silovanja, uključujući i pokušaj (Izvor: MUP RH)*

Prema podacima iz Grafikona 3. stopa seksualnih delikata bila je najzastupljenija 2008. godine sa 17,1%, dok je u 2004. i 2012. sa 11,9 % najmanje zastupljen.

Grafikon 3. *Stopa seksualnih delikata (Izvor: MUP RH)*

Stopa silovanja (Grafikon 4.) bila je najzastupljenija 2003. godine sa 3,5%, 2004. i 2005. došlo je do pada stope silovanja, dok je u 2006. godini porasla na 2,8%., a svoj maksimum dosegla je 2008. godine sa 2,9%.

Grafikon 4. *Stopa silovanja (Izvor: MUP RH)*

Za period stupanja na snagu novog Kaznenog zakona, prema podacima MUP-a u Hrvatskoj je 2013. godine bilo 12 prijavljenih pokušaja silovanja, dok je u 2014.-oj brojka porasla na 21, što je porast od 75%. 2013. godine je prijavljenih silovanja bilo 82, dok je u 2014.-oj bilo 78 slučajeva prijavljenih silovanja što ukazuje na smanjenje od 4,9%. Kada je riječ o spolnom odnošaju bez pristanka, 2013. godine bila je 71 prijava, dok je 2014.-e bilo 70 prijava. U proteklih šest mjeseci 2015. godine, u RH je bilo 8 prijava pokušaja silovanja i 45 prijavljenih kaznenih djela silovanja (Ministarstvo unutarnjih poslova RH).

Kada je riječ o kaznenim djelima protiv spolne slobode i spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, Tablica 1. nam pokazuje da je u 2013.-oj bila najzastupljenija spolna zlouporaba djeteta mlađeg od 15 godina sa 194 prijavljena slučajeva (27,99%), zatim bludne radnje sa 137 (19,77%) te silovanje sa 82 prijavljena slučajeva (11,83%). Iskorištavanje djece za pornografske predstave u spomenutoj godini bilo je najmanje zastupljeno (0,43%).

Spolna zlouporaba djeteta mlađeg od 15 godina je u 2014.-oj godini porasla u odnosu na 2013. te je i dalje najzastupljenije kazneno djelo sa 258 slučajeva, odnosno 33,55%. Broj bludnih radnji se u 2014. godini smanjio i iznosi 73 slučaja, no znatno se povećalo iskorištavanje djece za pornografiju te je drugo po redu najzastupljenije kazneno djelo sa 141 prijavljenim slučajem (18,34%).

Broj silovanja se u 2014. godini smanjio, no broj pokušaja silovanja se povećao. Također u odnosu na 2013.-u godinu, u 2014. vidljiv je pad kod spolnog uznemiravanja, mamljenja djece za zadovoljenje spolnih potreba, podvođenja djeteta i upoznavanja djece s pornografijom. Isto tako, važno je naglasiti i visok postotak razriješenosti prijavljenih kaznenih djela iz ove skupine. S obzirom da se radi o vrlo teškim deliktima sa ozbiljnim posljedicama za žrtvu, ovakvo riješavanje slučajeva je nužno i jedino prihvatljivo.

Tablica 1. *Prijavljena i razriješena kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta (Izvor: MUP RH)*

Kazneno djelo	**2013.**	**Postotak razriješenosti**	**2014.**	**Postotak razriješenosti**
Spolni odnošaj bez pristanka	71	97,2%	70	95,7%
Silovanje	82	98,8%	78	94,9%
Silovanje (pokušaj)	12	83,3%	21	100%
Bludne radnje	137	89,1%	73	93,2%
Spolno uznemiravanje	22	95,5%	8	75%
Spolna zlouporaba djeteta mlađeg od 15 godina	194	96,9%	258	98,8%
Spolna zlouporaba djeteta starijeg od 15 godina	3	100%	2	100%
Zadovoljenje pohote pred djetetom mlađim od 15 godina	41	90,2%	83	90,4%
Mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba	14	100%	11	100%
Podvođenje djeteta	32	100%	7	100%
Iskorištavanje djece za pornografiju	61	98,4%	141	97,9%
Iskorištavanje djece za pornografske predstave	3	100%	-	
Upoznavanje djece s pornografijom	24	95,8%	19	100%
UKUPNO:	696	95,3%	769	96,7%

1.8.2 Incidencija seksualnih delikata u SAD-u i Velikoj Britaniji

Za usporedbu, u ovom odlomku će se navesti statički podaci seksualnih delikata za SAD i Veliku Britaniju. Truman i Langton (2015) navode podatke za SAD, prema kojima je 2005. godine bilo 207 670, 2013. godine 300 170, a 2014. godine 284 350 prijava seksualnih delikata, uključujući i lakše i teže oblike. Istraživanjem National Violence Against Women Survey (NVAWS) 90-ih godina u SAD-u su dobiveni rezultati kako je 17,6% žena i 0,3% muškaraca u ispitivanom uzorku bilo žrtvom silovanja tijekom svog života, što bi prema procjeni autora značilo 18 milijuna žena te 3 milijuna muškaraca. Slični, gotovo isti podaci su dobiveni i studijama tijekom 21. stoljeća, a noviji podaci datiraju iz 2012. godine te se procjenjuje kako je 18% žena (otprilike 20 milijuna od 112 milijuna ispitanih) bilo žrtvom silovanja tijekom života. Isto tako, prosječan broj prijava silovanja svake godine iznosi oko 89 000.

Prema The National Child Abuse and Neglect Data System (NCANDS) u 2012. godini je prijavljeno 62 939 slučajeva seksualnog zlostavljanja djece. Pritom 30% počinitelja su članovi obitelji žrtve, 60% počinitelja su žrtvini poznanici; susjed, dadilja, obiteljski prijatelj i sl, dok 10% počinitelja čine potpuni stranci (NSOPW).

Prema podacima Crime Survey for England and Wales' za razdoblje od 2009. do 2012., u Velikoj Britaniji i Walesu je prosječno 2,5% žena (404 000) i 0,4% muškaraca (72 000) izjavilo kako je bilo žrtvom seksualnog zlostavljanja (od lakših do težih kaznenih djela) tijekom prethodnih 12 mjeseci. Pritom, 0,5% žena je bilo žrtvom silovanja, što otprilike uključuje njih 85 000 te 0,1% muškaraca, odnosno njih 12 000. Što se tiče prijavljivanja kaznenih djela, u Velikoj Britaniji je broj prijava za seksualne delikte smanjen sa 62 080 (za razdoblje 2005./2006. godine) na 53 665 (za razdoblje 2011./2012. godine). No važno je naglasiti kako se broj prijava silovanja (uključujući i pokušaje) povećao te taj broj za razdoblje 2011./2012. godine iznosi 16 041 u odnosu na 2008./2009. kad je bilo 13 096 prijava. Prijave kaznenih djela na štetu djece za područje Velike Britanije i Walesa su od 2005. do 2012. u prosjeku jednake. Tako je za razdoblje 2005./2006. godinu prijavljeno 5 491 kaznenih djela na štetu djece, dok je 2011./2012. godine ta brojka veća i iznosi 5 778 prijava (Ministry of Justice, Home Office & the Office for National Statistics, 2013).

2. CILJEVI, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog rada je utvrditi individualna i kriminogena obilježja osuđenih počinitelja seksualnih delikata. U skladu s postavljenim ciljem, formulirana su dva problema:

1. Opisati obilježja kaznenog djela i nekih osobina ličnosti počinitelja seksualnih kaznenih djela.

2. Ispitati razlike u impulzivnosti, avanturizmu i empatiji između počinitelja silovanja i počinitelja seksualnog odnošaja s djetetom.

Hipoteze:

H1: Pretpostavlja se kako će postojati statistički značajne razlike između počinitelja silovanja i počinitelja seksualnog odnošaja s djetetom u impulzivnosti. Počinitelji silovanja će imati izraženiju impulzivnost od počinitelja seksualnog odnošaja s djetetom.

H2: Pretpostavlja se kako će postojati statistički značajne razlike između počinitelja silovanja i počinitelja seksualnog odnošaja s djetetom u avanturizmu. Počinitelji silovanja će imati izraženiji avanturizam od počinitelja seksualnog odnošaja s djetetom.

H3: Pretpostavlja se kako neće postojati statistički značajne razlike između počinitelja silovanja i počinitelja seksualnog odnošaja s djetetom u empatiji.

3. METODOLOGIJA

3.1 Uzorak ispitanika

Istraživanje,na kojem se temelji ovaj rad, se provodilo na počiniteljima seksualnih delikata kod kojih je 2013. godine provedena dijagnostička obrada u Centru za dijagnostiku u Zagrebu. Podatci o obilježjima zatvorenika preuzeti su iz njihovih osobnika. Riječ je o 83

počinitelja (svi ispitanici su muškarci) različitih seksualnih delikata (silovanje,spolni odnošaj s nemoćnom osobom, prisila na spolni odnošaj, spolni odnošaj s djetetom, bludne radnje, podvođenje, rodoskvrnuće, iskorištanje djece i maloljetnih osoba za pornografiju te upoznavanje djece s pornografijom). S obzirom na bračni status, 37,3% ispitanika (N=31) je neoženjeno, 34,9% (N=29) je oženjeno, u izvanbračnoj zajednici živi njih 10,8% (N=9), razvedenih ispitanika je 13,3% (N=11), dok 3,6% (N=3) uzorka čine udovci. U ukupnom uzorku, najveći udio čine ispitanici sa završenom srednjom školom u trajanju do tri godine,odnosno 32,5% ispitanika (N=27), zatim 25,3% ispitanika (N=21) sa završenom srednjom školom u trajanju do 5 godina, 22,9% ispitanika (N=19) je završilo samo osnovnu školu, 7,2% ispitanika (N=6) je krenulo, no nije završilo osnovnu školu. Program osposobljavanja završilo je 6% (N=5) ispitanika, 3,6% (3) ima višu školu, a samo 1, 2% (N=1) ima završen fakultet, dok je 1,2% (N=1) bez škole. S obzirom na osnovno kazneno djelo zbog kojeg je zatvorenik završio 2013. godine u zatvoru, najveći udio čine počinitelji kaznenog djela Silovanje 32,5% (N=27), počinitelji kaznenog djela Spolni odnošaj s djetetom 22,9% (N=19) i počinitelji kaznenog djela Bludne radnje 18,1% (N=15). Ostale skupine kaznenih djela su manje zastupljenje u ovom uzorku, pa je tako 7,2% počinitelja (N=6) kaznenog djela Upoznavanje djece s pornografijom, 6% počinitelja (N=5) Podvođenja, 4,8% ispitanika (N=4) je počinilo kazneno djelo Spolni odnošaj s nemoćnom osobom, 3,6% počinitelja (N=3) kaznenog djela Iskorištavanje djece i maloljetnika za pornografiju, dok je po 1,2% (N=1) počinitelja počinilo kaznena djela Prisile na spolni odnošaj, Rodoskvrnuća, Spolnog odnošaja zlouporabom položaja te Zadovoljenja pohote pred djetetom ili maloljetnikom. Prema prikupljenim podatcima, vidljivo je kako se raspon dobi u vrijeme ulaska u zatvor kreće od 22 godine do 74, s prosječnom dobi M=42,13 godina (SD=11,846). Visina kazne u mjesecima se kreće od 8 do 216 mjeseci, s prosječnom visinom kazne od M=32,916 mjeseci (SD=33,0669).

3.2 Postupak

Podatci potrebni za pisanje ovog rada su prikupljeni tijekom studenog 2014. godine u sklopu projekta Prediktori kriminalnog povrata u hrvatskom penalnom sustavu, a unos podataka se provodio u Centru za dijagnostiku u Zagrebu, od strane studenata socijalne

pedagogije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta. Podatci su preuzeti iz osobnika zatvorenika kod kojih je 2013. godine provedena dijagnostička obrada (primjenom različitih testova i intervjua, pojedinačno i grupno od strane stručnjaka Centra za dijagnostiku). Iz osobnika su upisanipodatci koji se odnose na sociodemografskekarakteristike zatvorenika, odnosno spol,bračno stanje i obrazovanje. Uključeni su i podatci o trenutnom kaznenom djelu i kazni, a odnose se na podatke o osnovnom kaznenom djelu zbog kojeg je zatvorenik 2013. godine završio u zatvoru, visini kazne u mjesecima i dobi zatvorenika u vrijeme ulaska u Centar. Važni podatci za ovaj rad su i oni koji se odnose na čimbenike koji su bili u pozadini počinjenog kaznenog djela, odnosno, je li kazneno djelo počinjeno pod utjecajem sredstava ovisnosti (alkohol, droga i tablete), jesu li frustracijske okolnosti, agresija, osveta ili pak koristoljublje u osnovi kaznenog djela. Isto tako, je li kazneno djelo počinjeno iz nekih političkih ili vjerskih uvjerenja, zbog održanja egzistencije ili možda seksualnih potreba. Neodogovornost i nehat mogu također biti čimbenici koji su utjecali na počinjenjekaznenog djela. Osim navedenog, upisani su i podatci o kritičnosti prema kaznenom djelu, a mogući odgovori se kreću na skali od 1 do 5, pritom 1 označava nekritičnost, dok se 5 odnosi na kritičnost prema počinjenom djelu.

3.3 Mjerni instrumenti

Kao što je već spomenuto, tijekom dijagnostičke obrade koriste se različiti setovi instrumenata za ispitivanje osobina ličnosti, no za ovaj rad je najvažniji Eysenckov upitnik impulzivnosti (EPQ-IVE). Upitnik se sastoji od 54 čestice kojima se mjere tri dimenzije ličnosti: Impulzivnost, Avanturizam i Empatija. Dimenzija Impulzivnosti se sastoji od 19 čestica (npr. *„Kupujete li često nešto na brzinu?“*), Avanturizam od 16 čestica *(*npr. *„Biste li uživali u skijanju na vodi?“*) i Empatija od 19 čestica (npr. *„Možete li zamisliti kako je to kad je čovjek jako usamljen?“*). Zadatak ispitanika pri ispunjavanju ovog upitnika je odgovoriti na pitanja zaokruživanjem odgovora “da“ ili “ne“. U svrhu ovog istraživanja korišteni su dobiveni rezultati na sve tri dimenzije. Eysenck i Sybil (1994) navode rezultate pouzdanosti skala izražene Cronbachovim alpha koeficijentom pouzdanosti. Pouzdanosti skala su zadovoljavajuće i iznose: Impulzivnost α=.84, Avanturizam α=.85 i Empatija α=.69. Ukupan

raspon rezultata na skali se kreće od 0 do 19 za Impulzivnost i Empatiju te od 0 do 16 za Avanturizam.

4. REZULTATI I RASPRAVA

4.1. Obilježja kaznenog djela i nekih osobina ličnosti počinitelja seksualnih delikata

Prvi problem ovog istraživanja bio je opisati obilježja kaznenog djela i neke osobine ličnosti počinitelja seksualnih delikata. Kako bi se odgovorilo na taj problem, u Tablici 2. su prikazane frekvencije pojedinih obilježja počinjenog kaznenog djela. Od ukupnog uzorka (N=83), 82 odgovora su valjana, odnosno ne postoje podatci za jednog ispitanika, što se vidi i iz priložene tablice. Kao što je i očekivano s obzirom na ispitivanu populaciju, kod 82,7% ispitanika (N=67), zadovoljavanje seksualnih potreba je u osnovi kaznenog djela, no kod njih čak 17,3% zadovoljenje seksualnih potreba nije bilo prisutno u pozadini počinjenog kaznenog djela. Pritom se postavlja pitanje koji je motiv onda bio u pozadini počinjenog djela. Moguća motivacija može biti agresija koja je prisutna kod 39% ispitanika (N=32) ili je pak alkohol, koji je zastupljen kod 23,2% ispitanika (N=19), utjecao na počinjenje kaznenog djela. Ostali čimbenici nisu prisutni uopće ili se javljaju tek kod nekolicine ispitanika. U tablici su prikazane frekvencije i za kritičnost ispitanika spram počinjenog kaznenog djela, pri čemu 1 označava nekritičnost, dok se 5 odnosi na kritičnost prema kaznenom djelu. Kao što se može vidjeti, rezultati su zabrinjavajući jer se više od 80% ispitanika može svrstati u kategoriju nekritičnih, dok odgovor 5, prema procjeni dijagnostičara, na toj skali ne zadovoljava niti jedan ispitanik, što bi značilo da u ispitivanom uzorku ne postoji onaj koji je kritičan spram počinjenog djela, odnosno, prihvaća vlastitu odgovornost za počinjeno kazneno djelo i svjestan je da je povrijedio drugu osobu.

Tablica 2. *Čimbenici u osnovi kaznenog djela*

Čimbenici u osnovi kaznenog djela		f	%
alkohol	DA	19	23,2
	NE	63	76,8
droga	DA	82	0
	NE	0	100

Čimbenici u osnovi kaznenog djela		f	%
tablete	DA	82	0
	NE	0	100
frustracijske okolnosti	DA	5	6,1
	NE	77	93,9
agresija	DA	32	39,0
	NE	50	61,0
osveta	DA	1	1,2
	NE	81	98,8
koristoljublje	DA	12	14,6
	NE	70	85,4
seksualne potrebe	DA	67	82,7
	NE	14	17,3
politička uvjerenja	DA	0	0
	NE	82	100
vjerska uvjerenja	DA	0	0
	NE	82	100
održanje egzistencije	DA	0	0
	NE	82	100
neodgovornost	DA	11	13,4
	NE	71	86,6
nehat	DA	0	0
	NE	82	100
kritičnost prema kaznenom djelu	1	50	61,7
	2	19	23,5
	3	10	12,3
	4	2	2,5
	5	0	0

Rezultati istraživanja koji se odnose na obilježja kaznenog djela, odnosno faktore koji su bili prisutni u pozadini činjenja delikta su očekivani, no za varijablu seksualnih potreba smo predviđali veću zastupljenost. Naime, zadovoljenje seksualnih potreba je prisutno kod 82,7% ispitanika te se postavlja pitanje koji su to drugi motivi u pozadini kaznenog djela. Tako rezultati pokazuju kako je agresija drugi čimbenik po zastupljenosti. Jedno od mogućih objašnjenja ovakvih rezultata jest da je uz motiv zadovoljenja seksualnih potreba, kao primaran, bio prisutan i motiv agresije. U prilog tome govore i istraživanja koja pokazuju kako su silovatelji u počinjenju kaznenog djela najčešće vođeni nasiljem i agresivnošću, uz zadovoljenje seksualnih potreba, dok je kod počinitelja seksualnog odnošaja s djetetom primarni i najčešće jedini motiv, zadovoljenje seksualnih potreba (Malcolm, Andrew, Quinsey, 1993; Malcolm, Khana, Barbaree, 1994; prema Porter i sur., 2000).

Alkohol, kao pozadinski čimbenik, u ovom istraživanju pokazuje zastupljenost od 23,2%. Slične rezultate je dobio i Goreta (2004) u svom istraživanju, u kojem je alkohol prisutan kod 26% ispitanika. Poznato je kako upravo alkohol, kao i ostala opojna sredstva, djeluje na smanjenje inhibicija te ga počinitelji kaznenih djela (osobito nasilnih), često konzumiraju. Ono im ujedno služi i kao sredstvo koje im pruža određenu hrabrost i odvažnost da počine ono što možda bez konzumacije istog ne bi. Naravno, alkohol se ne smatra uzročnim čimbenikom pri počinjenju kaznenog djela, već se na njega gleda kao na situacijski faktor, okidač, odnosno sredstvo koje povećava vjerojatnost da će netko počiniti seksualni delikt. Isto potvrđuju i rezultati inozemnih istraživanja (Hulme i Middleton, 2013; Finkelhor, 1984; prema Becker, 1994; Marshall i Barbaree, 1990; prema Mužinić i Vukota, 2010), koja ističu konzumaciju psihoaktivnih sredstava kao prediktor činjenja seksualnih delikata. Ostala psihoaktivna sredstva (droga i tablete) u ovom uzorku ispitanika nisu bila prisutna, a jedno od mogućih objašnjenja takvih rezultata je činjenica da je alkohol ipak i dalje najdostupnije sredstvo, koje je najlakše, ali i najjeftinije nabaviti.

Koristoljublje je također zastupljeno kod manjeg broja počinitelja što možemo objasniti činjenicom da je u ukupnom uzorku prisutno 6% počinitelja kaznenog djela Podvođenje, kod kojih je najčešći motiv upravo korist (financijske prirode). Kaznena djela u ovom uzorku nisu počinjena ni iz kakvih vjerskih i političkih uvjerenja ili radi održanja egzistencije, što je i očekivano. Vjerska, egzistencijalna i politička motivacija su prisutnije u nestabilnim područjima pogođenima ratom i ekonomskim ili političkim krizama. Nehat, također, nije prisutan u ovom uzorku, što je i očekivano, s obzirom da su seksualna kaznena djela počinjena s namjerom, kako bi se, u najvećem broju slučajeva, zadovoljile seksualne potrebe. Osveta je prisutna kod samo jednog ispitanika. Frustracijske okolnosti su u pozadini manjeg broja kaznenih djela u ovom uzorku, a to može značiti da je počinitelj djelo učinio usred neke životne krize, stresnog razdoblja ili događaja, određenih životnih promjena (bolest ili smrt bliske osobe, vlastita bolest, gubitak posla i sl.) što je u konačnici poticajno djelovalo na počinjenje delikta. Neodgovornost je čimbenik koji je u ovom uzorku prisutan kod 13,4% ispitanika, a postoji mogućnost da se odnosi na počinitelje koji su svojom ulogom, na neki način, bili odgovorni za žrtvu. U tom slučaju, počinitelj može biti roditelj, poslodavac ili šef, baka, djed, učitelj, svećenik, liječnik, sportski trener žrtve i sl.

Što se tiče kritičnosti prema kaznenom djelu, rezultati istraživanja pokazuju kako se više od 80% ispitanika može svrstati u kategoriju nekritičnihili niskokritičnih, dok u kategoriji kritičan nije niti jedan ispitanik. Jedno od mogućih objašnjenja ovakvih rezultata jest to da je

nedostatak „potpuno samokritičnih“ zatvorenika u ovom uzorku, vjerojatno u značajnoj mjeri uzrokovan istim osobinama zatvorenika koje su doprinijele počinjenju kaznenog djela. Naime, za potpunu samokritičnost u odnosu na počinjeno djelo osoba bi trebala biti u potpunosti svjesna posljedica kaznenog djela za žrtvu, mogla bi osjetiti jasnu empatiju prema njoj, a uz to bi trebala biti i dovoljno psihološki stabilna da podnese teret vlastite krivnje i odgovornosti. Empatija i odgovornost prema drugima i sebi su osobine koje se razvijaju kroz cjeloživotno razdoblje te nije za očekivati da osoba koja počini seksualni delikt ima visoko razvijene takve osobine, a isto tako nije za očekivati ni da će ih nakon počinjenja djela razviti kroz nekoliko mjeseci ili godina do trenutka procjene samokritičnosti u zatvoru. Nadalje, procjena samokritičnosti je kompleksna te osobe koje su u značajnoj mjeri samokritične i osjećaju snažnu grižnju savjesti mogu zbog drugih okolnosti (npr. osuđivanje od strane drugih zatvorenika, okoline, obitelji), ne priznati djelo, što će smanjiti njihovu procijenjenu samokritičnost. Istraživanja (Champagne i Brown 1997; prema Parton i Day, 2002; Fisher i sur., 1999; prema Parton i Day, 2002; Fernandez i Marshall, 2003; prema Hulme i Middleton, 2013) pokazuju kako je kod počinitelja seksualnih delikata prisutan deficit empatije prema vlastitoj žrtvi, a za potpunu kritičnost je potrebna određena razina empatije, tako da se onda od njih ni ne može očekivati kritičnost prema djelu. Kritičnosti ne doprinosi ni činjenica kako društveni sustav i mediji, ali i društvo općenito, nerijetko svaljuju krivnju na žrtvu, umanjujući odgovornost počinitelja. Dobivene rezultate možemo objasniti i time da su kod počinitelja seksualnih delikata često prisutne i kognitivne distorzije, kao primjerice poricanje odgovornosti, što se odnosi na pokušaj preusmjeravanja odgovornosti na drugu osobu, najčešće žrtvu, na neko stanje kao što je akutna intoksikacija ili pak na prošla iskustva, primjerice seksualno zlostavljanje (Marshall i Barbaree, 1990; prema Mužinić i Vukota, 2010). Ovo svakako može utjecati na niže rezultate pri procjeni kritičnosti spram kaznenog djela.

U Tablici 3. su prikazani minimalni i maksimalni rezultati, aritmetičke sredine i standardne devijacije osobina ličnosti zatvorenika, odnosno deskriptivne vrijednosti za dimenzije Impulzivnost, Avanturizam i Empatiju. Važno je naglasiti kako postoje podatci za 65 ispitanika. Rezultati ispitanika na dimenzijama Impulzivnosti (M=5,69) i Avanturizma (M=6,00) su podjednaki, dok su rezultati na dimenziji Empatije (M=12,88) znatno viši u odnosu na druge dvije dimenzije što upućuje na izraženiju empatiju, a znatno manje izraženu impulzivnost i avanturizam zatvorenika.

Tablica 3. *Deskriptivni pokazatelji osobina ličnosti zatvorenika*

	MIN	MAX	M	SD
Impulzivnost	0	16	5,69	3,704
Avanturizam	1	15	6,00	3,670
Empatija	5	18	12,88	2,950

Za razumijevanje rezultata iz Tablice 3., bit će navedene i prosječne vrijednosti za opću populaciju muškaraca (N=559) prema istraživanju Eysencka i Eysenka (1994). U odnosu na njihove rezultate na dimenziji Impulzivnosti (M=6,55), ispitanici su u ovom istraživanju postigli vrlo sličnerezultate, što bi značilo da počinitelji seksualnih delikata iskazuju jednaku impulzivnost kao i opća populacija. Jedno od mogućih objašnjenja takvog rezultata jest davanje socijalno poželjnih odgovora od strane počinitelja, kako bi se pokazali u pozitivnijem svjetlu. Drugo moguće objašnjenje jest činjenica kako su počinitelji seksualnog odnošaja s djecom manje impulzivni u odnosu na druge seksualne delinkvente, osobito silovatelje, pa su upravo odgovori ove skupine počinitelja utjecali na niži rezultat (Hillbrand i sur.,1990; prema Connolly i Woollons, 2007; Garlick i sur., 1996; prema Parton i Day, 2002). Govoreći o impulzivnosti možemo dodati, logički gledajući, da bi se počinitelj doveo u situaciju u kojoj će počiniti delikt na štetu djeteta često je potreban „manjak impulzivnosti“, odnosno mnogo planiranja i opreza. Pri počinjenju djela karakteristična su ponašanja uspostava bliskih odnosa s obitelji djeteta, postepeno ostvarivanje bliskosti s djetetom, pažnja da se ne bude „raskrinkan“ od strane djeteta ili prepoznat od strane roditelja djeteta (Crittenden i Ainsworth, 1989; Friedrich, 1993; National Task Force, 1993; Finkelhor, 1994; American Psychiatric Ass, 1994; Monteleone, 2002; prema Stašević, 2005).

Na dimenziji Avanturizam, počinitelji seksualnih delikata iz ovog uzorka postižu nešto niže rezultate, u odnosu na opću populaciju (M=7,64), što bi značilo da je kod njih avanturizam manje izražen u odnosu na prosjek. Jedno od mogućih objašnjenja je, kao i kod Impulzivnosti, davanje socijalno poželjnih odgovora i uvijek upitna iskrenost zatvorenika. Drugo moguće objašnjenje je da počinitelji seksualnih delikata svoje avanturističke interese i potrebe manifestiraju dijelom kroz kriminalne aktivnosti koje nisu obuhvaćene upitnikom o avanturizmu. Stoga oni imaju manju potrebu za iskazivanjem svojih avanturističkih tendencija kroz avanturistična ponašanja koja jesu zahvaćena ovim upitnikom (npr. *„Biste li uživali u skijanju na vodi?, „Uživate li u brzoj vožnji?“, „Volite li skakati u vodu s visoke skakaonice?“*). Drugim riječima, počinitelj svoju potrebu za uzbuđenjem, adrenalinom,

novim doživljajima, zadovoljava kriminalnim aktivnostima kao što su planiranje djela, pronalaženje i vrebanje mogućih novih žrtava, izbjegavanje kazne i slično. Osim navedenog, važno je naglasiti kako je kod ove skupine avanturizam manje izražen nego kod opće populacije.

Na posljednjoj dimenziji Empatija, ispitanici u ovom istraživanju postižu rezultat vrlo sličan općoj populaciji (M=12,01) u istraživanju Eysencka i Eysencka (1994). Moguće objašnjenje za ovo jest, također, davanje socijalno poželjnih odgovora, ali i činjenica kako se pitanja u ovom upitniku odnose na empatiju generalno (npr. *„Biste li se sažalili na usamljenog neznanca?, „Bi li Vam bilo jako teško nekome priopćiti loše vijesti?“, „Volite li gledati kako ljudi otvaraju darove?“*). Naime, istraživanja (Fernandez i Marshall, 2003; prema Hulme i Middleton, 2013; Champagne i Brown, 1997; prema Parton i Day, 2002) su pokazala kako je za počinitelje seksualnih delikata karakteristična tzv. selektivna empatija, odnosno, postoji prosječna razina empatije generalno za ljude, ali je prisutan deficit empatije spram vlastite žrtve. Ako to uzmemo u obzir, tada su ovakvi rezultati i očekivani, s obzirom da IVE upitnik nije usmjeren na mjerenje empatije u odnosu na žrtvu. Bilo bi zanimljivo ispitati empatiju počinitelja seksualnih delikata prema njihovoj žrtvi te usporediti dobiveni rezultat s empatijom generalno.

Kako bismo utvrdili postoji li povezanost između ovih triju dimenzija, izračunali smo Spearmanov koeficijent korelacije. U Tablici 4. se može vidjeti kako su rezultati pokazali da postoji statistički značajna pozitivna korelacija između dimenzija Impulzivnosti i Avanturizma (r=.382) te između Avanturizma i Empatije (r=.347). Takvi rezultati pokazuju da osuđeni počinitelji seksualnih delikata koji imaju izraženi avanturizam, ujedno imaju i višu impulzivnost te višu empatiju. Utvrđeno je kako ne postoji statistički značajna korelacija između Impulzivnosti i Empatije.

Tablica 4. *Koeficijenti korelacije između Impulzivnosti, Avanturizma i Empatije*

	Impulzivnost	Avanturizam	Empatija
Impulzivnost	1	**,382****	,242
Avanturizam		1	**,347****
Empatija			1

*p<0,05; **p<0,01

Rezultati istraživanja upućuju na to da oni počinitelji koji imaju izraženiji avanturizam, imaju i izraženiju impulzivnost i empatiju. Radi boljeg razumijevanja, dobiveni rezultati će se

usporediti sa istraživanjem Eysencka i Eysencka (1994), provedenim na 383 muškarca opće populacije. Rezultati ovog istraživanja te istraživanja Eysencka i Eysencka (1994) u odnosu na korelaciju između impulzivnosti i avanturizma su vrlo slični. Rezultati oba istraživanja prikazuju slabu pozitivnu povezanost, što je i očekivano s obzirom da su zapravo obje dimenzije proizašle iz prvotne Impulzivnosti. Jedno od mogućih objašnjenja ovakvih rezultata jest da je vrlo vjerojatno da osoba koja je sklona impulzivnim radnjama, ima i više tendencije ka avanturističnim aktivnostima.

Nadalje, prema Eysencku i Eysencku (1994), empatija i avanturizam su negativno povezani (r=-,12), dok se u ovom istraživanju pokazalo kako su te dvije osobine slabo pozitivno povezane (r=,347). Ovo se može objasniti, u skladu s gore navedenim, da je možda avanturizam, na ovdje primijenjenoj skali, indikator postojanja ne-kriminalnih interesa i uzbuđenja u životu počinitelja, dok ne mora odražavati izraženije traženje uzbuđenja u kriminalnim aktivnostima. Takvo objašnjenje išlo bi u prilog nađenoj pozitivnoj povezanosti avanturizma i empatije.

U ovom istraživanju nije pronađena statistički značajna povezanost, kao ni u istraživanju Eysencka i Eysencka (1994).

4.2 Razlike u osobinama ličnosti između počinitelja silovanja i počinitelja seksualnog odnošaja s djetetom

Drugi problem ovog istraživanje je bilo ispitati razlike u nekim osobinama ličnosti, točnije ispitati razlike u impulzivnosti, avanturizmu i empatiji između dvije skupine počinitelja. Prvu skupinu čine počinitelji kaznenog djela silovanja, dok se u drugoj skupini nalaze počinitelji spolnog odnošaja s djetetom. Kako bismo odgovorili na postavljeni istraživački problem, proveden je t-test za nezavisne uzorke. Tablica 5. prikazuje aritmetičke sredine i standardne devijacije za obje skupine počinitelja na dimenzijama Impulzivnosti, Avanturizma i Empatije te vrijednosti t-testa. Iz tablice se može vidjeti kako ne postoje statistički značajne razlike ni na jednoj od dimenzija. Može se zaključiti kako prva hipoteza kojom se pretpostavlja kako će počinitelji silovanja imati izraženiju impulzivnost od

počinitelja seksualnog odnošaja s djetetom, nije potvrđena. Naime, t-test je pokazao kako ne postoji statistički značajna razlika između ove dvije skupine ispitanika. Isto tako, drugu hipotezu da će počinitelji silovanja imati viši avanturizam od počinitelja seksualnog odnošaja s djetetom, rezultati istraživanja opovrgavaju. T-test pokazuje kako nema statistički značajne razlike između dvije skupine počinitelja. Posljednja hipoteza je rezultatima istraživanja potvrđena što upućuje na zaključak kako ne postoji statistički značajna razlika u izraženosti empatije između počinitelja silovanja i počinitelja seksualnih delikata na štetu djece.

Tablica 5. *Razlike na dimenzijama Impulzivnosti, Avanturizma i Empatije između počinitelja kaznenog djela silovanja i počinitelja seksualnog odnošaja s djetetom*

	Počinitelji kaznenog djela silovanja N=21		Počinitelji kaznenog djela spolnog odnošaja s djetetom N=18		t-test	p
	M	SD	M	SD		
Impulzivnost	5,90	4,426	5,50	3,312	,319	,752
Avanturizam	5,33	4,127	4,94	2,209	,374	,711
Empatija	12,14	2,613	12,39	3,256	-,262	,795

Pri postavljanju prve hipoteze, autorica se vodila dobivenim rezultatima inozemnih istraživanja, prema kojima su postojale razlike u impulzivnosti, u smjeru da su se počinitelji seksualnog odnošaja s djecom pokazali manje impulzivnima u odnosu na silovatelje (Hillbrand i sur., 1990; prema Connolly i Woollons, 2007; Garlick i sur., 1996; prema Parton i Day, 2002). Međutim, dobiveni rezultati u ovom istraživanju to opovrgavaju. Jedno od mogućih objašnjenja takvih rezultata jest to da su mjerenja rađena u sustavu, od strane stručnjaka u tom istom sustavu te da su počinitelji stoga jednostavno imali potrebu pokazati se manje impulzivnima i sklonima avanturizmu, a više empatičnima.

4.3 Ograničenja i znanstveni i praktični doprinosi istraživanja

Kako bi se zaključci nekog istraživanja mogli efikasno koristiti, potrebno je biti svjestan i određenih ograničenja istraživanja. Ograničenja provedenog istraživanja se odnose na nekoliko faktora. Prvi je taj da je istraživanje provedeno samo sa zatvorenicima kod kojih je 2013. godine provedena dijagnostička obrada u Centru za dijagnostiku u Zagrebu, stoga je uzorak bio mali. To bi značilo da je sudjelovala samo jedna generacija zatvorenika, odnosno oni koji su te godine primljeni u Centar. Svakako bi rezultati istraživanja imali višu vanjsku valjanost da je uzorak činilo nekoliko generacija zatvorenika, a samim tim bi uzorak bio veći. Isto tako, radi usporedbe rezultata, bilo bi zanimljivo uključiti i počinitelje drugih skupina kaznenih djela, primjerice nasilnih i nenasilnih, kako bi se vidjele moguće razlike u osobinama ličnosti između počinitelja seksualnih delikata i drugih. Još jedno ograničenje predstavlja iskrenost, koja je uvijek prisutan problem u istraživanjima sa ovom populacijom, jer zatvorenici često ne vjeruju u anonimnost testova i anketa korištenih za istraživanja ili jednostavno žele ostaviti bolji dojam pa daju socijalno poželjne odgovore.Valja napomenuti da je davanje socijalno poželjnih odgovora dodatno potaknuto okolnošću da zatvorenici znaju da će im o rezultatima testiranja u Centru za dijagnostiku ovisiti program izdržavanja kazne i različite pogodnosti tijekom kazne. Na primjer, znajući da o procjeni rizičnosti odnosno sklonosti naglim i nepromišljenim ponašanjima ovisi to hoće li dobiti izvanzatvorske pogodnosti, zatvorenik je snažno motiviran prikazati se na testu kao promišljen i oprezan, a ne impulzivan. Tako da je ovo jedno od ograničenja na koja je teže utjecati. S druge strane, upravo to što su podatci dobiveni od stručnjaka na temelju njihovih testiranja i intervjua predstavlja prednost. Naime, podatci su rezultat suradnje različitih stručnjaka (psiholozi, socijalni radnici, pravnici) tako da su svakako relevantni.

Ovaj rad se bavi jednom nedovoljno istraživanom temom u Hrvatskoj tako da možda predstavlja značajan znanstveni doprinos u smislu „istraživačkog otvaranja“ ovog područja. Područje seksualnih delikata i te skupine počinitelja je vrlo malo zastupljeno u znanstvenim radovima, a istraživanja koje se bavi osobinama ličnosti počinitelja (impulzivnost, avanturizam i empatija) u Hrvatskoj autorica ovoga rada nije uspjela pronaći. Ovo istraživanje predstavlja dobar temelj za neka buduća istraživanja ove teme, kojih svakako nedostaje. Praktični doprinos rezultata ovog istraživanja se odnosi na njihovu primjenu u praksi, a u

ovom slučaju je riječ o mogućnostima uspješnijeg preventivnog i tretmanskog djelovanja spram ove skupine počinitelja. Naime, rezultati koji se ističu kod deskripcije čimbenika u osnovi kaznenog djela, osim samih seksualnih potreba, upućuju na to da bi se područja agresije, konzumacije alkohola i neodgovornosti svakako trebali intenzivnije obraditi u programima za počinitelje seksualnih delikata (PRIKIP).

5. ZAKLJUČAK

Rezultati provedenog istraživanja pokazali su kako je u osnovi počinjenog kaznenog djela seksualnih počinitelja najviše zastupljen motiv zadovoljenja seksualnih potreba, no u pozadini se nalaze i alkohol, agresija, koristoljublje, frustracijske okolnosti i neodgovornost. Kritičnost počinitelja prema kaznenom djelu je poražavajuća, jer se najveći broj počinitelja može svrstati u kategoriju nekritičnih.

U odnosu na dimenzije IVE upitnika, rezultati pokazuju kako ispitanici na dimenzijama empatije i avanturizma postižu podjednake rezultate, dok su rezultati na dimenziji empatije znatno viši u odnosu na druge dvije dimenzije što upućuje na izraženiju empatiju, a znatno manje izraženu impulzivnost i avanturizam zatvorenika.

Što se tiče korelacija između empatije, avanturizma i impulzivnosti, rezultati istraživanja ukazuju na to da osuđeni počinitelji seksualnih delikata koji imaju izraženi avanturizam, ujedno imaju i višu impulzivnost te višu empatiju. Utvrđeno je kako ne postoji statistički značajna korelacija između impulzivnosti i empatije.

Rezultati provedenog istraživanja su pokazali kako ne postoji statistički značajna razlika u impulzivnosti, avanturizmu i empatiji između počinitelja kaznenog djela silovanja i počinitelja seksualnog odnošaja s djetetom.

Pri interpretaciji rezultata u obzir se mora uzeti veličina uzorka te problem iskrenosti ove specifične populacije u davanju odgovora. Ovo istraživanje predstavlja samo mali uvid u iznimno delikatno i kompleksno područje seksualnih delikata i počinitelja istog. Svakako su potrebna i poželjna buduća istraživanja ove teme, kako bi se omogućio što bolji tretman počinitelja te preventivno djelovanje u smjeru sprječavanja počinjenja seksualnih delikata.

6. LITERATURA

Baltieri, D., A., Guerra de Andrade, A. (2008). Comparing serial and nonserial sexual offenders: alcohol and street drug consumption, impulsiveness and history of sexual abuse. *Revista Brasileira de Psiquiatria,* 30(1), 25-31.

Beauregard, E. (2010). Rape and Sexual Assault in Investigative Psychology: The Contribution of Sex Offenders' Research to Offender Profiling. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profi ling,* 7(2), 1-13.

Becker, J., V. (1994**).** Offenders Characteristics and Treatment. *The Future of Children,* 4(2), 176-197.

Brown, S., J., Walker, K., Gannon, T., A., Keown, K. (2013). Creating a psychologically comfortable position: The link between empathy and cognitions in sex offenders. *Journal of Sexual Aggression,* 19(3), 275-294.

Buschman, J., Wilcox, D., Spreen, M., Marshall, B., Bogaerts, S. (2008). Vicitm ranking among sex offenders. *Journal of Sexual Aggression,* 14(1), 45-52.

Connolly, M., Woollons, R. (2007). Profiles of criminal groups: Childmolester and rapist groups compared.*Aotearoa New Zealand Social Work Review.* 19(3), 3-11.

Craig, L., A., Browne, K., D., Stringer, I., Beech, A. (2005). Sexual recidivism: A review of static, dynamic and actuarial predictors. *Journal of Sexual Aggression,* 11(1), 65-84.

Dietrich, A., M., Smiley W., C., Frederick, C. (2007). The Roles of Childhood Maltreatment and Psychopathy in Sexual Recidivism of Treated Sex Offenders. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 14(3), 19-31.

Eysenck, H., J., Eysenck, S., B., G. (1994). *Priručnik za Eysenckove skale ličnosti (EPS-odrasli*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Goreta, M., Peko-Ćović, I., Buzina, N., Majdančić, Ž. (2004). Aktualna pitanja forenzičko psihijatrijskih vještačenja seksualnih delinkvenata. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu,* 11(1), 201-216.

Hulme, P., A., Middleton, M., R. (2013). Psychosocial and Developmental Characteristics of Civilly Committed Sex Offenders. *Issues in Mental Health Nursing,* 34(3), 141-149.

Kazneni zakon (2013). Preuzeto 21. studenog 2015., s internetske stranice: http://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon

Kazneni zakon (1998). Preuzeto 21. studenog 2015., s internetske stranice: https://www.pravo.unizg.hr/_download/repository/Kazneni_zakon_1998..pdf

Koić, E., Mužinić, L. (2003). *Priručnik za procjenu rizika od seksualnog zlostavljanja..* Zagreb: KRKA FARMA d.o.o.

Lev-Wiesel, R., Witztum, E. (2006). Child Molesters vs. Rapists as Reflected in Their Self-Figure Drawings: A Pilot Study. *Journal of Child Sexual Abuse*, 15(1), 105-118.

Lijffijt, M., Caci, H., Kenemans, J., L. (2005). Validation of the Dutch translation of the I_7 questionnaire. *Personality and Individual Differences.* 38(5), 1123-1133.

Mamula, M. (2011). *Seksualno nasilje u Hrvatskoj 2000.-2010.*. Zagreb: Ženska soba-centar za seksualna prava.

Martinjak, D. (2003). Karakteristike počinitelja i žrtava, te situacija kaznenog djela silovanja. *Kriminologija i socijalna integracija,* 11(1), 93-104.

Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske. *Pregled osnovnih sigurnosnih pokazatelja za proteklih šest mjeseci 2015. godine.* Preuzeto 2. prosinca 2015, s internetske stranice: http://www.mup.hr/UserDocsImages/statistika/2015/Web_HR_prt.pdf

Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske. *Pregled sigurnosnih pokazatelja u 2014.godini.* Preuzeto 2.prosinca 2015, s internetske stranice: http://www.mup.hr/UserDocsImages/statistika/2015/Statisticki_pregled_2014.pdf

Ministry of Justice, Home Office & the Office for National Statistics (2013). *An Overview of Sexual Offending in and Wales.* Preuzeto 20. prosinca 2015., s internetske stranice: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/214970/sexual-offending-overview-jan-2013.pdf

Mokros, A., Osterheider, M., Hucker, S., J., Nitschke, J. (2011). Psychopathy and Sexual Sadism. *Law and Human Behavior,* 35(2), 188-199.

Mužinić, L., Vukota, Lj. (2010). *Tretman seksualnih delinkvenata i zaštita zajednice.* Zagreb: Medicinska naklada.

NSOPW. *Raising awareness about sexual abuse.* Preuzeto 20.prosinca 2015., sa internetske stranice: https://www.nsopw.gov/(X(1)S(vbdvdgvcybi5x5ec3s2h1wkg))/en/Education/FactsStatistics?AspxAutoDetectCookieSupport=1

Odeljan, R (2009). Način počinjenja seksualnih delikata na štetu djece. *Policija i sigurnost,* 18(2), 155-165.

Porter, S., Fairweather, D., Drugge, J., Herve, H., Birt, A., Boer, P., D. (2000). Profiles of Psychopathy in Incarcerated Sexual Offenders. *Criminal Justice and Behaviour,* 27(2), 216-233.

Radačić, I. (2014). *Seksualno nasilje. Mitovi, stereotipi i pravni sustav.* Zagreb: Tim press.

Singer, M., Kovčo Vukadin, I., Cajner Mraović, I. (2002). *Kriminologija.* Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Stašević, I., Ropac, D. (2005). Učestalost i rasprostranjenost seksualnoga zlostavljanja djece u Hrvatskoj od 1993. do 2002. *Društvena istraživanja,* 80(6), 1129-1147.

Truman, J., L., Langton, L. (2015).Criminal Victimization, 2014. *Bureau of Justice Statistics.*
Preuzeto 20. prosinca 2015., s internetske stranice:
http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/cv14.pdf

Ward, T., Durrant, R. (2013). Altruism, Empathy, and Sex Offender Treatment. *International Journal of Behavioral Consultation and Therapy,* 8(3-4), 66-71.

Wastell, C., A., Cairns, D., Haywood, H. (2009). Empathy training, sex offenders and re-offending. *Journal of Sexual Aggression,* 15(2), 149-159.

Žarković Palijan, T., Kovačević, D. (2001). *Iz forenzičke psihijatrije.* Zagreb: CERES d.o.o.